

Hasonlóságok és különbségek – Önkéntesség az észet és a magyar szociális munkában

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés: a témaválasztás indoklása és kutatásom hipotézisei.....	3
2. Az önkéntesség definiálása, jogi meghatározottsága	5
2.1 Az önkéntességről általában	5
2.2 Az önkéntesség társadalmi funkciói.....	6
2.3 Az önkéntesség fogalma Magyarországon	8
2.4 Az önkéntesség meghatározása Észtországban	10
2.5 Önkéntesség a Haabersti Child Care Centre-ben	12
2.6 Önkéntesség az észt oktatási rendszerben	14
3. Non profit szervezetek Magyarországon és Észtországban	15
3.1 A harmadik szektor kialakulása – történetiség	15
3.2 A non profit szervezetek formái, jogi keretei és bevételi forrásai	19
3.3 A non profit szervezetek tevékenységi területei	27
3.4 Civil szervezetek a szociális szférában	29
3.5 Az önkéntes munkán alapuló nappali ellátás modellje Észtországban.....	31
3.6 A „Big Brother, Big Sister” önkéntes program	32
3.7 A civil szervezetek szerepe, funkciója.....	33
4. Magyar és észt önkéntesek	34
4.1 Az önkéntesek száma, és demográfiai jellemzői	34
4.2 Az önkéntesek motivációi	38
5. Az önkéntesség fejlesztési stratégiája, az Önkéntesség Európai Évének eredményei 2011-ben	42
6. Az észt önkéntes munkáról szerzett tapasztalatok hasznossága, azok megjelenítése a magyar szociális ellátórendszerben	49
7. Epilógus.....	54
8. Irodalomjegyzék	57
Mellékletek	60

1. Bevezetés: a témaválasztás indoklása és kutatásom hipotézisei

Kutatásom témájának az önkéntesség témakörét választottam, amelyet a magyar és az észt szociális munka területén kívánok vizsgálni.

Azért választottam ezt a témát kutatásom tárgyául, mert képzésem V. félévében megadott számomra az a lehetőség, hogy 3 hónapot tölthettem a Tallinn-i Egyetemen, Észtországban. Itt volt egyik tantárgyam a Voluntary Activities Practicum,¹ amelynek keretében önkéntes gyakorlatot töltöttem a Haabersti Child Care Center-ben. Ez és egy „Volunteering in Estonia”² címmel készített portfólió feladata keltette fel érdeklődésemet, kíváncsiságomat a téma iránt.

Ekkor döbbsentem rá, hogy mekkora szerepe, jelentősége van a segítségnyújtásban a szervezeteknek, alapítványoknak, valamint az önkéntes munkát végző embereknek. Meglepetten olvastam, az észt nemzetiségű emberek nyitottságát, motiváltságát az önkéntességre, és azt, hogy egy ilyen kis területű, és majdnem tizedannyi népességgel rendelkező országban, mint Észtország, milyen nagy számban, és tág területen működnek szervezetek.

Emellett meg kell említenem a téma aktualitását, hiszen a 2011-es évet az Európai Unió az Önkéntesség Európai Événé nyilvánította. Ennek alkalmából számos nagyszabású rendezvény - köztük szemináriumok és tudományos konferenciák – megrendezésére került sor, népszerűsítve ezzel az önkéntes tevékenységet, és tudatosítva annak pozitív hatásait az állampolgároknak.

A témával kapcsolatosan megfogalmazott hipotéziseim a következők:

- Feltételezem, hogy az önkéntes tevékenység egyik országban sem rendelkezik pontos jogi háttérrel.
- Feltételezem, hogy az ország gazdasági fejlettsége, és a történelme kapcsán is megjelenő nagyfokú társadalmi szolidaritás következtében az észt társadalom tagjai nagyobb arányban végeznek önkéntes munkát, mint a magyar társadalom tagjai.
- Kutatom, hogy melyik életkorból kerülnek ki leginkább önkéntesek, továbbá azt, hogy Magyarországon nagyobb számban vannak-e civil szervezetek, alapítványok, a társadalom tagjainak megsegítésére, mint Észtországban.

¹ Önkéntes gyakorlatok praktikuma

² Önkéntesség Észtországban

- Keresem, hogy vannak-e olyan lehetőségek az észti önkéntes munka gyakorlatában, amelyek hozzájárulhatnak az önkéntes tevékenység elterjesztéséhez, a magyar szociális szféra eredményes működéséhez.

A kutatásom eredményeként a fentiekben említett állításokra szeretnék választ találni. Dolgozatomban elsőként tisztázni szeretném az önkéntes tevékenységet - mind a szakirodalom, mind a jogi meghatározottság szempontjából - hazánkban és a balti államban egyaránt. A dolgozat fontos részét képezi a civil szektor egészének, és a szociális célú szervezeteknek a bemutatása, azok funkciójának hangsúlyozása. Emellett bemutatásra kerülnek az önkéntes munkát vállalók arányai, és demográfiai jellemzői a két országban. Ezt követően kitérek az önkéntes tevékenységet végzők motivációs tényezőire. Kutatásom hatodik fejezetében taglalom majd a 2011-es esztendő, mint az Önkéntesség Európai Évének eseményeit, eredményeit, és az elkövetkezendő évekre tervezett stratégiát az önkéntesség népszerűsítésére. A hetedik, és egyben utolsó fejezetben kerül kifejtésre, hogy miért lehet hasznos a magyar ellátórendszer számára az észti szociális szférában szerzett tapasztalat, és alkalmazott önkéntesség.

Kutatásom nehézségét adta, hogy kevés a friss, és a konkrétan a szociális területre koncentráló irodalom, a magyar és az észti területen egyaránt. Ennek ellenére dolgozatom megírása során törekedtem a releváns, és a lehető legfrissebb magyar és angol nyelvű források összevetésére, ezek alapján a végső konzekvenciák levonására.

2. Az önkéntesség definiálása, jogi meghatározottsága

2.1 Az önkéntességről általában

A másokon való segítség, az önkéntesség az emberiség történetével egyidős, gondoljunk csak a bibliai irgalmas szamaritánus történetére az Újszövetségből. Még ha voltak is háborúk, válsághelyzetek, minden korban törekedtek az elesettek, a nők, és gyermekek védelmére. A tudomány és a technika fejlődésével a pusztá szánalomból való segítség azonban kinőtte magát, és voltak, akik felismerték, hogy a rászorultak támogatása hivatássá válhatna, így kezdődött el igazán a professzionalizáció. A fizetett szociális munka mellett azonban igen is nagy szerepe van, és kell, hogy legyen az önkéntességnek.

Az önkéntesség, mint terminológia meghatározásához elsősorban szükség van a proszociális viselkedés, a segítség, valamint az altruizmus, mint szociálpszichológiai fogalom pontos értelmezéséhez. Ezek a fogalmak ugyanis gyakran szinonimaként használatosak, holott különböző jelentéssel bírnak.³

A három fogalom közül a segítség a legtágabb fogalom, amely magában foglalja a proszociális viselkedést és az altruizmust. A segítség célja, szándéka javítani a segítségre szoruló helyzetét, ilyen például az időseknek való segítségnyújtás. Ezzel párhuzamosan a proszociális viselkedés a segítségen belül egy szűkebb fogalom, amely nem a hivatásból adódó kötelességből fakad, és amelynek egyaránt vannak költségei és hasznai is. Végül e két fogalmon belül helyezkedik el az altruizmus, melynek egyetlen motivációja a segítségre szoruló iránt érzett szánalom.⁴ Az önkéntesség is ezen alapszik, hiszen nem várok érte cserébe semmit, pusztán a másokon való segítség öröme, az önzetlenség a hajtó ereje, és nem az önös érdek.

A szociálpszichológiai megközelítés után fontos megemlítenünk, hogy a szakirodalmak miként határozzák meg az önkéntességet, illetve, hogy miként vélekednek erről a legrelevánsabb kutatók, mint Czike Klára, és Bartal Anna Mária.

³ Miles, Hewstone et al.(2008): Introduction to Social Psychology. Blackwell, 2008. 178. p.

⁴ Miles, Hewstone et al.(2008) 179. p.

Az önkéntes munka, illetve tevékenység jelenléte minden társadalom gazdasági, politikai, történelmi, kulturális, és vallási helyzetétől függ. Ennek ellenére három tipikus jellemzőjében szinte mindenki egyetért.

- Az önkéntes tevékenység fizetség, és egyéb ellenszolgáltatás nélkül végzendő, habár a kiadások megtérítése megengedhető.
- A tevékenység szabad akaratból választható, tehát önkéntes.
- Az önkéntes munka elsősorban a társadalom egészének, illetve valamely személynek a javát szolgálja (bár bizonyos haszonnal jár az önkéntes munkát végzőnek is).⁵

Czike Klára (2005) szerint fontos tisztázandó kérdés, hogy az önkéntes munkát lehet –e tulajdonképpen a szó szoros értelmében munkának nevezni.

Vannak, akik szerint az önkéntességre a tevékenység megfelelőbb szó lenne, mivel a munkát ellenszolgáltatásért, fizetségért végezzük. Ezzel szemben az önkéntesség csak időadomány, ezért nem definiálható munkaként.

Azok, akik az önkéntességet munkának tekintik, azzal érvelnek, hogy az önkéntes munkával a társadalom tagjai gazdaságilag is mérhető értékeket hoznak létre. Czike (2005) értesülései szerint – jóllehet ez az adat nem friss - az önkéntesek 2003-ban közel 24 milliárd forint értékű munkát végeztek.

Lehetséges, hogy az önkéntesség presztízsének növelése érdekében célszerű a megtermelt javak elismertetése, Czike (2005) mégis a tágabb értelmű tevékenység szó használatát részesíti előnyben.⁶

2.2 Az önkéntesség társadalmi funkciói

A közhiedelemmel ellentétben az önkéntesség nem csak a középkorú háziasszonyok által választott tevékenység lehet. A mai korban az önkéntesség sokkal szélesebb korosztályokat, illetve társadalmi rétegeket szólíthat meg.

Fényes és Kiss (2011) szerint az önkéntességnek 4 funkcióját különböztethetjük meg. Így beszélhetünk gazdasági, társadalmi-közösségi, szociálpszichológiai és politikai funkcióról.

⁵ Czike Klára (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek: az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Budapest, Civitalis Egyesület 16. p.

⁶ Czike (2005) 18. p.

Az önkéntes munka gazdasági funkciói közé tartozik, hogy lehetővé válik általa a társadalmi erőforrások gyors, és hatékony felhasználása, a munkaerőpiac, vagyis a foglalkoztatás bővítése, a munkanélküliség káros hatásainak csökkentése.

Az önkéntesség társadalmi - közösségi funkciója magában hordozza a közösség és csoportképző, illetve erősítő szerepét. Emellett hozzájárul a társadalmi tőkeképződéshez, a társadalmi felelősségvállalás növekedéséhez, a konfliktus helyes módjainak elsajátításához.⁷

A szociálpszichológiai funkción belül kétféle funkciót különíthetünk el. A szocializációs funkciót, - amely szintén többirányú, hiszen az önkéntesség segíti a beilleszkedést, a személyiségfejlesztést, és a szakmai fejlődést – és a mentálhigiénés funkciót, mely a társadalom egészségi és mentális állapotának javítását, az elégedettség növelését, a devianciák, és munkanélküliség okozta pszichés problémák enyhítését foglalja magában.

A politikai funkció a demokrácia és a politikai részvétel gyakorlását, valamint az aktív állampolgárságot jelenti.⁸

Az önkéntességnek egyéni és társadalmi hasznáról is beszélhetünk. Az önkéntesség egyéni haszna, hogy egzisztenciális és mentális stabilitást biztosít az individuum számára, és lehetőséget nyújt az önkifejeződésre, önmegvalósításra. Ezen túlmenően általa fejlődhet a személyiség, az egyén formálisan és informálisan tanulhat, ugyanakkor kikapcsolódhat, szórakozhat is. Az önkéntesség társadalmi-közösségi haszna a társadalmi integráció elősegítése, az esélyegyenlőség növelése. Emellett az egyén új kapcsolatokat építhet három irányban: a kliensekkel, az önkéntesekkel, a hivatalos intézményekkel, és azok képviselőivel.⁹

Ennek tükrében a gyerekek szocializációja, nevelése, és oktatása során is fontos szerepet tölthet be az önkéntes tevékenység, amely segíthet abban, hogy növekedésük során közösségük aktív tagjaivá váljanak. Emellett a fiatal pályakezdők, a tartós munkanélküliek, illetve a nők munkaerőpiacra való visszaintegrálásában is előnyt jelenthet. Végül, de nem utolsósorban, a nyugdíjasok számára is - az aktív idősödés politikáját követve – remek lehetőséget nyújthat az önkéntes tevékenységek vállalása.¹⁰

⁷ Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. Kultúra és közösség 2011/1. 7. p.

⁸ Fényes - Kiss (2011) 8. p.

⁹ Fényes – Kiss (2011) 9. p.

¹⁰ Czike (2005) 24. p.

2.3 Az önkéntesség fogalma Magyarországon

Ma Magyarországon a 2005. évi LXXXVIII. törvény szabályozza, hogy ki lehet önkéntes, mely területeken vállalhat az egyén önkéntes munkát, kik lehetnek fogadó szervezetek, és hogy ezek a szervezetek mit kötelesek biztosítani az önkéntes munkát vállalónak. Ezen kívül a törvény azt is leírja, hogy miként jön létre, és hogyan szűnhet, illetve szüntethető meg az önkéntes jogviszony, valamint tartalmazza a fogadó szervezeteknek az önkéntesekre vonatkozóan kötelezően vezetendő dokumentációkat, nyilvántartásokat.

A törvény 4. §-ának (1) bekezdése értelmében önkéntes lehet minden tizedik életévét betöltött személy. Az önkéntes elvégezhet minden olyan tevékenységet, amelyhez megfelelő kompetenciával rendelkezik, vagyis megfelel a képesítési, egészségügyi és nyilvántartásba vételi feltételeknek. Ezen túlmenően az önkéntes olyan feladatokat is elláthat, amelynek elvégzését más jogszabály nem köti egzakt módon meghatározott jogviszonyhoz, illetve amelynek önkéntessel való elvégzését jogszabály nem zárja ki.

A tizennolcadik életévét be nem töltött személy, illetve a korlátozottan cselekvőképes nagykorú csak olyan közérdekű önkéntes tevékenységet végezhet, amely életkorának, testi-, értelmi-, és erkölcsi fejlettségének, és képességeinek megfelel, és amely nem veszélyezteti egészségét, fejlődését, valamint tankötelezettségének teljesítését.¹¹ Az 5.§ (3)-(6) bekezdése taglalja a tizennolcadik, és tizenhatodik életévét be nem töltött önkéntes személynek az önkéntes tevékenységre fordítható idejét tanítási időben és tanítási szünetben egyaránt.

A közérdekű önkéntes tevékenység önkéntes jogviszony létesítésének keretében végezhető, amely a fogadó szervezet és az önkéntes személy között megkötött önkéntes szerződéssel lép életbe. Az önkéntes szerződésben meg kell határozni az önkéntes tevékenység tartalmát, a tevékenység ellátásának helyét, az alábbi tevékenységre fordítandó időt és pihenőidőt, valamint azokat a juttatásokat, amelyeket az önkénteseknek biztosítanak.

Az önkéntesség másik fontos aspektusa a honorárium hiánya. A közérdekű önkéntes tevékenység ugyanis ellenszolgáltatás nélkül végzett munka, kivéve, ha a személy az alábbi tevékenységet saját maga, vagy közeli hozzátartozója javára végzi, vagy a tevékenység jogszabályi kötelezettségen, jogerős bírósági határozaton alapul, illetve ha azt más jogviszony

¹¹ 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről 5.§

keretében végzik, úgy, mint egyesület, egyház tagjaként, alapítvány, közalapítvány kezelő szervének tagjaként, vagy egyházi személyként.¹²

Ellenszolgáltatásnak minősül minden olyan vagyoni előny, amelyhez az önkéntes, vagy közeli hozzátartozója az önkéntes tevékenységhez kapcsolódóan hozzájut. A 2.§ (3) bekezdése alapján nem minősül ellenszolgáltatásnak az önkéntes feladat elvégzéséhez szükséges munkaruházat, védőfelszerelés, és eszközök, valamint a tevékenység ellátása érdekében szükséges utazásnak, szállásnak és étkezésnek az önkéntes számára történő biztosítása, vagy e költségek kifizetése az önkéntes részére. Ezen felül nem tekinthető ellenszolgáltatásnak a tevékenység ellátása érdekében biztosított védőoltás, szűrővizsgálat, vagy egyéb betegség preventív jellegű szolgáltatás, a feladat ellátásához elengedhetetlen képzés költségei. Végül, de nem utolsó sorban nem nevezhető ellenszolgáltatásnak, az önkéntesnek az általa végzett tevékenység során bekövetkező halála, testi sérülése, vagy egészségkárosodása esetére kötött élet-, egészség-, és baleset-biztosítás, illetve annak díja.

A 3. § (1) bekezdésének a-f.) pontjai határozzák meg a fogadó szervezeteket, amelyek köre a közművelődési intézményektől az oktatási intézményeken át, egészen az egészségügyi és szociális intézményekig terjed. A témánál maradva itt csak a szociális munka által érintett fogadó szervezeteket emelném ki, melyek a következők: a magyarországi székhelyű civil szervezet, közhasznú szervezet, valamint egyházi jogi személy, illetve a magyar hatóság által kiadott működési engedéllyel rendelkező, legitim szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltató, illetve intézmény.

Az önkéntes szerződést írásba kell foglalni, ha az önkéntes szerződést határozatlan időre, vagy legalább tíz napra - tizennyolcadik életévét be nem töltött önkéntes esetén – kötik. Korlátozottan cselekvőképes személy önkéntes szerződést csak törvényes képviselője beleegyezésével köthet, melyet írásba kell foglalni, ha az önkéntes tevékenység legalább két napra szól. Ezen kívül szintén írásban rögzítendő az önkéntes szerződés, ha az önkéntes a fentebb említett juttatásokban részül, ha az önkéntes tevékenységet külföldön végzi, illetve azt az önkéntes kéri, vagy ezt jogszabály elrendeli.

Az önkéntes szerződés megszűnik az önkéntes halálával, vagy cselekvőképtelenné válásával, a fogadó szervezet jogutód nélküli megszűnésével, az önkéntes tevékenység teljesítésével, a szerződésben meghatározott idő lejártával, valamint a közös megegyezéssel

¹² 2005. évi LXXXVIII. tv. 2.§

történő megszüntetéssel, és felmondással. Az önkéntes szerződés akkor is megszűnik, ha az önkéntesek foglalkoztatásának megtiltásáról rendelkező határozat jogerőre emelkedik.¹³

Az önkéntes szerződést bármelyik fél azonnali hatállyal felmondhatja. A korlátozottan cselekvőképes önkéntes a szerződést a törvényes képviselője nélkül is megszüntetheti.¹⁴

A fogadó szervezet kötelessége biztosítani a biztonságos munkavégzés feltételeit, a szükséges pihenőidőt, a tevékenység elvégzéséhez szükséges tájékoztatást, irányítást, az önkéntes tevékenység folyamatos és szakszerű felügyeletét.

Az önkéntes köteles az önkéntes tevékenységet a vonatkozó jogszabályok, szakmai és etikai előírások, és a fogadó szervezet utasításai szerint végezni, illetve a tudomására jutott személyes adatot, üzleti és egyéb titkot megőrizni. Ezen felül az önkéntes köteles a rábízott utasítás végrehajtását megtagadni, ha az más személy testi épségét, vagy egészségét veszélyeztetné.¹⁵

A fogadó szervezetnek az általa foglalkoztatott önkéntesekről nyilvántartást kell vezetnie, amely tartalmazza az önkéntes természetes személyazonosító adatait, valamint az állampolgárságát, az önkéntes lakóhelyét, vagy tartózkodási helyét, illetve korlátozottan cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen önkéntes esetén a törvényes képviselő személyazonosító adatait, és lakóhelyét. A nyilvántartásnak tartalmaznia kell még az önkéntes tevékenység megkezdésének időpontját, illetve azt az időpontot, amikor a szerződés hatálya megszűnik, az önkéntesnek nyújtott juttatásokat.¹⁶

2.4 Az önkéntesség meghatározása Észtországban

Az önkéntesség fogalma Észtországban eddig csak a szervezetek által végzett önkéntes akciókra vonatkoztak. Ezeken a szervezeteken belül az önkéntes az az egyén, aki szolgáltatást biztosít egy másik személy hasznára, szabad akaratából, mindenféle anyagi viszonzás nélkül. Ez a meghatározás figyelembe vette az önkéntes munka alapját és az önkéntest is. A szolgáltatás nyújtása azt jelenti, hogy az a személy, aki pénzt, vagy bármilyen más tárgyi

¹³ 2005. évi LXXXVIII. tv. 6-7. §

¹⁴ 2005. évi LXXXVIII. tv. 7.§

¹⁵ 2005. évi LXXXVIII. tv. 9. §

¹⁶ 2005. évi LXXXVIII. tv. 14. §

dolgot adományoz, az nem tekinthető önkéntesnek. A szolgáltatásban részesülő lehet magán, illetve jogi személy, vagy egy közösség egésze.¹⁷

A családtagoknak és barátoknak nyújtott segítség nem minősül önkéntes tevékenységnek.¹⁸

Jelenleg Észtországban nincs sem általános szabályozás, sem külön törvény, amely szabályozná az önkéntességet, vagy az önkéntesek jogi státuszát. Csak egy törvény van, amely használja az „önkéntes” fogalmat. Ez az Igazságügyi Minisztérium egyik rendelete, amely szabályozza az önkéntes segítők státuszát, de csak a büntetés - végrehajtási intézményekben. A bűnügyi tisztviselők önkéntes asszisztenseinek feladata segíteni az elítélteket a re- szocializációban.

Sajnos az ebben a rendeletben meghatározott önkéntesség csak erre a területre vonatkozik, ezért más területeken nem alkalmazható.¹⁹

Másik gond, hogy nem megoldott néhány gyakorlati kérdés, mint például az önkéntesek kiadásainak utólagos visszatérítése, illetve egyéb gazdasági támogatások nyújtása. Emellett van némi ellentmondás a rendelet, és a munkajogi, illetve az adózási törvény között.

Az önkéntesek költségeinek megtérítéséről szintén nincs konkrét jogi szabályozás, de megengedett a szervezeteknek, hogy fedezzék az önkéntesek költségeit, amely magában foglalhat utazási támogatást, és a képzések díját. Ez azonban csak abban az esetben lehetséges, ha ezek a költségek valóban kapcsolatban vannak a szervezet tevékenységeivel. Abban az esetben, ha ezek a költségek nem állnak kapcsolatban az adott szervezet tevékenységeivel, úgy ezek a díjak adókötelesek, mint béren kívüli juttatás. Így általában az önkéntes felelős minden saját költségének biztosításáért, mind élelem, szállás, és utazás terén. Amennyiben a szervezet fedezni kívánja az önkéntes költségeit, ez munkaszerződésen, vagy polgári szerződésen keresztül valósulhat meg.²⁰

A gyakorlatban néhány esetben van írásos megállapodás a szervezet és az önkéntes között, de számos esetben ez sem valósul meg. Utóbbi esetben nehéz bizonyítani, hogy a szervezet milyen kapcsolatban állt az egyénnel. Az észt jogi gyakorlatban ugyanis van egy olyan vélelem, hogy az egyén valakinek dolgozott, vagyis munkakapcsolatnak tekintendő. Amint van egy szerződés, és valamilyen fizetést biztosít a szervezet, a szervezet köteles adót fizetni az államnak.

¹⁷ <http://community.cev.be/download/81/333/Estonia.doc>

¹⁸ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

¹⁹ <http://community.cev.be/download/81/333/Estonia.doc>

²⁰ <http://community.cev.be/download/81/333/Estonia.doc>

Az önkéntesek védelme (balesetbiztosítás, betegség és felelősségbiztosítás) teljes mértékben a velük kapcsolatban álló szervezettől függ. Ha a szervezet nem ajánl fel biztosítást, az önkéntesnek kell biztosítania személyes védelmét.

A külföldi önkéntesekről szintén nincs különálló rendelkezés. Észtországban a bevándorlókról szóló törvény szabályozza a külföldiek belépését, letelepedését, foglalkoztatását. Az Európai Unió bármely tagországból érkező önkéntes beléphet az országba, vízum nélkül. Amennyiben 3 hónapnál tovább tartózkodik az országban az illető, úgy tartózkodási engedélyt kell kérnie az Észt Migrációs Irodában.

2003-ban számos szervezet próbált kezdeményezést indítani a probléma megoldására és ez év áprilisában Tartu-ban megrendezték az első önkéntes fórumot. A találkozón számos NGO, kormányzati tisztviselő és önkéntes vett részt, ahol több, az önkéntességgel kapcsolatos problémáról tárgyaltak.

2005-ben még nem volt kormányzati cselekvési terv az önkéntességről, mára azonban létezik az önkéntességet megcélzó, és azt fejlesztő koncepció.²¹

2.5 Önkéntesség a Haabersti Child Care Centre²²-ben

A Tallinn-i Egyetemen töltött szemeszter alatt volt lehetőségem önkéntes gyakorlatot végezni, az Önkéntes gyakorlatok praktikuma tantárgy keretében. Az általam végzett önkéntes gyakorlat időtartama 30 óra volt, amely elegendő volt ahhoz, hogy pozitív következtetéseket fogalmazzak meg a gyakorlatban működő önkéntességről.

Tallinn nyolc körzetből áll, melyek mindegyikében biztosított egy gyermekgondozási központ. A gyakorlati helyem „Haabersti” jelzője a körzet nevét jelöli. A kerületben mintegy 40 000 ember él, köztük körülbelül 8000, 7-19 év közötti gyermek és fiatal. Habár a körzet normális gazdasági, és társadalmi háttérrel rendelkezik, számos család komoly megélhetési (munkanélküliség, egy szülős család, sok gyermekes család) és kapcsolati nehézségekkel (válás) küzd.

²¹ <http://community.cev.be/download/81/333/Estonia.doc>

²² Haabersti Gyermekgondozási Központ

Az intézmény önkormányzati alapítású, és fenntartású, amely helyi szinten működik, vagyis csak az ebben a kerületben élő gyermekeket látja el. Az intézménynek két része van: egy a gyermekeknek, egy pedig az időseknek (idősek nappali ellátása). Az intézmény nagyon fontos szerepet tölt be, nemcsak a probléma megoldás folyamatában, hanem a prevencióban is: próbálják a szülőket ösztönözni, hogy a gyermekeik az intézmény falain belül töltsék délutánjaikat, mintsem az utcán csellengjenek. Az intézményi gyermekek 6-18 év közöttiek. Többségüknél anyagi, tanulási, viselkedési problémák jellemzőek, de nem ritka az egyszülős család, és a szenvedélybetegségek különböző formái (alkoholizmus, drogfogyasztás, bűnözés) a szülő, vagy a gyermek részéről.

Általában 20 gyermek van az intézményben naponta, és havonta 5-6 új gyermek kerül a központ védőszárnyai alá. A gyermekek többsége észt, de számos orosz nemzetiségű gyermek is van.

Az intézményben két fő szociális munkás, és egy fő konyhai személyzet van. Ezen felül a segítő szakember munkáját segíti egy iskola pszichológus, aki hetente 1-2 alkalommal van az intézményben, és nyújt segítséget a gyermekeknek.

A konyhai személyzet feladata az ételek elkészítése a gyermekeknek, és a dolgozóknak, illetve a konyha tisztán tartása. Az ételek biztosításához minden hét elején vásárolják meg a szükséges hozzávalókat, önkormányzati pénzből, és minden héten előre összeállítják a következő heti étrendet. A központ segítséget biztosít a gyermekeknek a tanulásban (korrepetálás, házi feladatok elkészítése), a családi kapcsolatok javításában, és a szabadidő hasznos eltöltésében (kreatív kézműves tevékenységek, sport programok, nyári táborok szervezése). A rekreációt, és a tájékozódást elősegíti még az intézmény internet kapcsolattal ellátott számítógépes terme és egyéb tömegkommunikációs eszközök. A rendszeres kapcsolattartáson túl a szakemberek 6 havonta készítenek új tervet, a szülőkkel való kapcsolat javítása céljából.

Az intézményben való tartózkodásom alatt feladatom volt az ellátott gyermekek részére szabadidős programok, köztük kreatív foglalkozások szervezése, a gyermekek megismerése, illetve megfigyelése tanulás közben. A gyerekek észt és orosz anyanyelvűek voltak, angolul kevésbé beszéltek, illetve nem mertek beszélni, így sok esetben a nonverbális kommunikációból, illetve mentorom tolmácsolásával tudtuk meg, mit szeretnének közölni velem a gyerekek.

Az itt töltött önkéntes gyakorlat következtében számos pozitívumot említhetek meg az önkéntességgel kapcsolatban.

Első, és azt hiszem legfontosabb dolog, hogy az itt dolgozók, és az ellátott gyerekek egyaránt nyitottak az intézménybe érkező észti és külföldi önkéntesek irányába. A gyermekek számára - a kezdeti nehézségek után – ez egy óriási élmény, és nyelvtanulási lehetőség is. A dolgozók részéről is nagyon pozitív attitűdről számolhatok be az önkéntesek felé: valódi munkának tekintették tevékenységemet, egyenrangúként kezeltek, és bizalommal fordultak hozzám. Emellett én is bátran fordulhattam a kollégákhoz kérdéseimmel, kéréseimmel. Az önkéntes tevékenység ideje alatt nagyfokú önállóságot is élvezhettem, melynek egyik jele, hogy az utolsó napon egy hagyományos magyar ételt főzhettem az itt dolgozók, és gyerekek részére.

2.6 Önkéntesség az észti oktatási rendszerben

Az önkéntesség gyakorlatban való működésére másik pozitív példa Észtországban, hogy a Tallinn-i Egyetemen az Önkéntes gyakorlatok praktikuma tantárgy mindenki számára elérhető lehetőség.

A tantárgy az észti és a külföldi hallgatók számára egyaránt választható. A tantárgyi program mindkét esetben hasonló: elméleti és gyakorlati részből áll, és 4 kreditpontot ér. Igaz bármely szakos hallgató választhatja a fenti tárgyat, de azon hallgatóknak, akik nem a szociális munka területén folytatják tanulmányaikat - a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék irányításával - az önkéntes tevékenységet megelőzően rövid tréningen, képzésen kell részt venniük. Az előzetes tréningen való részvétel azért is nagyon fontos, mert a szociális munka nagyfokú empátiát, toleranciát, szociális érzékenységet, és sok más tulajdonságot, szakmai készséget igényel. A képzés alkalmával az önkéntes felismerheti, hogy rendelkezik e kellő mértékben a fent említett személyiségjegyekkel, vagyis hogy alkalmas az önkéntes tevékenység elvégzésére. Az oktatási rendszerben a kreditpontokkal való jutalmazás mindenképpen motiváló hatással van az önkéntes tevékenységek vállalására.

3. Nonprofit szervezetek Magyarországon és Észtországban

3.1 A civil szervezetek kialakulása – történetiség

A XV. század végéig a magyar gazdaság és társadalom az Európa egészére jellemző fejlődési utat követték. A világi hatalom, az egyházi szervezetek és a magánadományozók, önkéntes segítők már kezdettől fogva együttesen, de nem azonos arányban vállaltak szerepet a szociális problémák kezelésében.

A XVI. században, a török megszállás idején Magyarország - más országokhoz hasonlóan - Európa periferiájára szorult. Magyarország a balti államhoz hasonló módon, az 1989-es rendszerváltásig csak nagyon rövid időszakokra nyerte vissza szuverenitását. A külső megszállás és belső elnyomás körülményei között nem indulhatott el szabadon az állampolgári öntevékenység.²³ Ennek ellenére kialakultak bizonyos túlélési technikák, így az egyesületi szerveződés a két világháború közötti időszakban már a magyar társadalom hétköznapijainak részévé vált.

Az alapítványok tevékenysége elsődlegesen a jótékonyági célokhoz kapcsolódott: kezdeményezőként, támogatóként, és finanszírozóként is részt vállaltak a társadalmi szolgáltatásokban. Az egyesületek és alapítványok, mint önálló szolgáltató szervezetek súlya mennyiségileg nem volt jelentős, de a társadalmi problémák kezelésében, a szociális ellátás innovációjában meghatározó szerepük volt.²⁴

Az első óvodák, felnőttoktatási intézmények, közművelődési intézmények, árvaházak, és gyermekkorházak létrehozása is az ő nevükhöz fűződött.

A kormányzat megpróbált támaszkodni az önkéntes szervezetekre, amely különösen az 1930-as évek második felétől volt tapasztalható, az Egri Norma, vagy más néven Magyar Norma néven ismert szociálpolitikai modell megvalósításánál. Az új modell célja volt, hogy az egyházak, az önkéntes szervezetek és a hatóságok közös erővel birkózzanak meg az egyre terjedő szegénységgel. Ennek érdekében az érintettek részvételével bizottságot hoztak létre, amelynek feladata volt a „szociális térkép” elkészítéséért, a szociális program

²³ Kuti Éva (2008): Civil Európa – Civil Magyarország. 9. p.

²⁴ Kuti (2008) 10. p.

megtervezéséért, a feladatok meghatározásáért. A finanszírozást a városi költségvetésből és adományokból oldották meg, míg a rendszeres adománygyűjtést és a tényleges szegénygondozást önkéntesek végezték. Ez a fajta kooperációra alapozott program oly mértékben sikeres volt, hogy hamarosan megkezdődött országos szintű modellé újítása. Az önkéntes szervezeteket társnak tekintő társadalompolitika nem maradhatott sokáig jelen. A II. világháború és az utána következő szovjet megszállás minden ilyen jellegű próbálkozást megakadályozott.

Az alapítványoknak még a jogi formáját is megszüntették, és az egyesületek meghatározó részét feloszlatták. A betiltásokat túlélő szervezeteket teljes párt –és állami ellenőrzés alá vonták.

Bizonyos mértékben fordulópontnak nevezhető az 1956-os forradalom, amely segített a kormánynak belátnia, hogy az elnyomás legdurvább módszereivel Magyarországot nem tudják irányítani. Az új stratégiák kölcsönös bizalmatlanságot váltottak ki a politikai vezetés és az állampolgárok között, így az emberek kizárólag politikailag semleges egyesületeket alapítottak.

A civil szerveződések tevékenységi köre és szabadsága lépcsőről – lépcsőre bővíthetett, mivel a politikai elit a nyolcvanas években már nem merte tiltásokkal akadályozni az állampolgári kezdeményezéseket. Ezekben az időkben az oktatási, egészségügyi és szociális szolgáltatások elméletileg már mindenki számára alanyi jogon jártak, de a hétköznapiakban sem az ingyenesség, sem az egyenlő elosztás elve nem valósult meg.

Az alapítványok jogi értelemben vett helyreállítása már 1987-ben megkezdődött, az alapítvány, mint jogi forma Polgári Törvénykönyvbe való bekerülésével. Két évvel később az egyesülési szabadság biztosítékeként az Országgyűlés elfogadta az egyesülési jogról szóló törvényt is. A rendszerváltás óta eltelt két évtized jelentősen javította a civil szervezetek létrehozásának és működtetésének szabályozását. A jogi és gazdasági keretek meghatározása, ha nem is volt problémamentes, de mindenképpen pozitív irányba haladt.²⁵

Míg 1989-ben még csak 8 és félezer egyesületet és mindössze 400 alapítványt tartottak nyilván, addig 2006-ra a szervezetszám már az 58 ezret is meghaladta. Ezen időszak alatt folyamatos és dinamikus fejlődés jellemezte a szociális területen tevékenykedő civil szervezeteket.²⁶

²⁵ Kuti (2008) 12. p.

²⁶ Kuti (2008) 13. p.

2006-ban a KSH adatai szerint, az 56 694 regisztrált szervezet nagyjából hasonló arányban oszlott meg hat nagy tevékenységi területen. Ezeknek a szervezeteknek 14%-a volt az egészségügyi, és szociális ellátás területén tevékenykedő. Kuti Éva szerint (2008) a szociális munka területén működő nonprofit intézmények sokkal „színesebbek.”²⁷

Számukat tekintve azok az egyesületek a legtipikusabbak, amelyek közös problémák kapcsán jöttek létre, és amelyeknek a kölcsönös segítségnyújtás, a krízishelyzetbe került, vagy nehéz életkörülmények között élő emberek közös talpra állása a célja (alkoholisták, nagycsaládosok, állami gondozottak).

Más közép-európai országokhoz viszonyítva Észtországban a civil szervezetek némiképp később, csak a 19. század második felében alakultak ki. Elsőként a kultúra, az oktatás, és a nemzeti gazdaság erősítése volt az újonnan, az 1860-as években létrejövő társaságok, egyesületek feladata.²⁸ Ezek a szervezetek sajnos csak 1940-ig, a függetlenség elvesztéséig tudtak eredményesen működni. A politikai helyzet és berendezkedés nagyban meghatározta a civil szféra sorsát: a szovjet megszállás alatt minden civil kezdeményezés tiltott volt, és csak a nyolcvanas évektől kezdődött meg újra a fejlődés. A függetlenség visszaszerzésével a szervezetek, alapítványok létrehozása is felgyorsult, és 1996-ban már 3200 szervezet volt regisztrálva. Ezeknek a szervezeteknek mintegy 28 %-a volt kulturális, 13%-a szakmai, 10%-a vallási, 20%-a sport egyesület, és körülbelül 6%-a alapítvány. A szervezeteknek csupán 4%-a volt nemzetközi kiterjedésű.²⁹

A civil szervezetekre a főváros centrikusság volt jellemző, mivel a szervezetek egyharmada Tallinn-ban található. Ezen kívül a szervezetek meglehetősen gyenge adminisztrációs, és kommunikációs készséggel rendelkeztek, és nem ismerték kellőképpen a törvénybeli szabályozás adta alternatívákat sem.

Jelentős mérföldkő volt az 1996 októberében életbelépett Nonprofit Egyesületi Törvény és az Alapítványi Törvény, amely nagyban elősegítette a szektor előrelépését. A nonprofit Egyesületi Törvény kinyilvánította, hogy a szervezet tevékenységének fundamentális célja nem lehet a profitszerzés. Szintén ez a törvény definiálta a civil szervezet státusát, létrejöttét

²⁷ Kuti (2008) 21. p.

²⁸ Széman-Harsányi, (1999): Halak és hálók – Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában. Nonprofit Kutatások 8. Budapest, 1999. Nonprofit Kutatócsoport – MTA Szociológiai Kutató Intézet. 21. p.

²⁹ Széman-Harsányi, (1999) 22. p.

valamint megszűnését. Az alapítvány bevételeinél a törvény úgy rendelkezett, hogy az csak közfeladatok ellátására fordítható. Ez a törvény azért is kulcsfontosságú, mert az adószabályozásokkal egyetemben a civil szektort a szociális ügyekben való szerepvállalás felé is elindította.

Az észti kormány rendelkezése alapján egy civil szervezet akkor végez közhasznú tevékenységet, ha kulturális, oktatási, sport, környezetvédelmi, illetve karitatív, egészségügyi vagy szociális-jóléti tevékenységet szponzorál. Észtországban, 1996-ban majdnem 1250 szervezet élvezett adómentességet, vagyis a regisztrált civil szervezetek 40 százaléka folytatott közérdekű tevékenységet.

A kilencvenes években az észti civil szektorban a szervezetek több mint kétharmadának bevételi forrását a külföldi segítség adta. 1996-ban a szektornak a piac által nyújtott támogatása még igen csekély volt. A harmadik szektor függetlenedésének, megerősödésének egyik központi kérdésévé a belső források megteremtése vált.³⁰

Az önkéntes munka hagyománya, tradíciója hosszú ideje jelen van Észtország történetében, hogy segítsék a közösség hátrányos helyzetű tagjait.

Az első civil kezdeményezések az 1860-as évekre datálhatóak, de az igazi áttörés a két világháború között volt jellemző, a független állam idején.

A szocializmus időszakában az önkéntesség szinte teljesen visszaszorult, 1940-1988 között – akárcsak Magyarországon – a szervezeteket, alapítványokat betiltották. Bár a barátok, és családok támogatása megengedett volt, de ez nem tekinthető szervezett, formális keretek között végzett önkéntességnek.

A helyzet 1989-ben, a Freedom of Association Act³¹ elfogadásával kezdett megváltozni, amely jelentős mérföldkőnek számított. Különböző munkacsoportok, és bizottságok jöttek létre, amelyek az állampolgárok kérdéseivel, és az ország jövőjével foglalkoztak.³²

Ezt követően számos NGO³³ újraalakult, és számos új jött létre. A nonprofit szervezetek gyors ütemben való növekedése egyet jelentett a formális önkéntesség növekedésével.

A civil társadalom intézményeinek modernizációjára nagy hatással volt a nyugat-európai országok modellje, különösen a skandináv országoké. Az elmúlt két évtizedben jelentős

³⁰ Széman-Harsányi (1999) 23. p.

³¹ Törvény az Egyesülési Szabadságról

³² http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

³³ Non - Governmental Organisations – nem - kormányzati szervezetek

momentummá vált az önkéntesség. A legnagyobb növekedés az önkéntesség szintjében az 1990-es években volt megfigyelhető.

Az elmúlt évtizedben stabilabbnak mondható az önkéntesség szintje, melynek növelése céljából több nagyszabású kampányt és rendezvényt is szerveztek.

2000-ben létrejött a Tartu-i Önkéntes Központ, amely számos civil kezdeményezést hajtott végre, köztük a Let's do it!³⁴ önkéntes program volt a legsikeresebb, amikor is minden huszadik észt állampolgár vállalta, hogy önkéntes lesz egy napra.

A Riigikogu³⁵ 2002-ben fogadta el az Észt Polgári Társadalom Fejlesztő Konceptiót, mely az önkéntességre vonatkozó nemzetközi stratégián alapul. A Konceptió hangsúlyozza, kiemeli az önkéntesség szerepét a civil társadalom fejlődésében: az aktív részvétel az önkéntes szervezetekben olyan fontos formája a társadalmi szerepvállalásnak, amely elősegíti a demokrácia és az egyének személyes fejlődését.

Észtországban két dokumentum van, amely támogatja a Konceptió céljainak megvalósulását. Ezek közül az egyik a Civil Kezdeményezéseket Támogató Fejlesztési Terv 2007-2010, a másik az Észt Nemzeti Önkéntesség Fejlesztési terv 2007-2010.

3.2 A szervezetek jogi formái, jogi keretei és bevételi forrásai

A civil szféra szereplőire leggyakrabban használt elnevezések a nem – kormányzati szervezetek (Non – Governmental Organisations, NGO-k), az önkéntes szervezetek és a nonprofit szervezetek. A szakirodalomban 2 kritérium található a nem-kormányzati szervezetekről: az NGO-k magánszemélyek vagy közösségek által, szabadon létrehozott csoport, amely nem haszonszerzési célokat szolgál, illetve hogy a társadalom érdekében végeznek nonprofit tevékenységeket.³⁶

Az önkéntes szervezetek jellemzői sokban hasonlítanak a nem-kormányzati szervezeteknél használt meghatározásokhoz. Az Európai Közösség Bizottsága az önkéntes szervezetek főbb típusait a szervezetek által ellátott funkciók alapján ekképpen határozza meg:

- szolgáltatást nyújtó vagy gondoskodó,
- érdekképviselői,

³⁴ Csináld! önkéntes program

³⁵ Az észt Parlament neve

³⁶ Kákai László (2009): Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon. Pécs, 2009. 12. p.

- önszolgáltató, illetve kölcsönös segítséget nyújtó,
- forrásfelhasználó, - elosztó, valamint –koordináló szervezetek.

Perri (1991) szerint az önkéntes szervezet:

- formalizált, saját maga rendelkezik igazgatási eszközeivel,
- meghatározott korlátokat kell betartaniuk nettó jövedelme szétosztását illetően,
- több mint egy nonprofit szervezet, mert teljes mértékben korlátozott a vezetői és tagjai nettó jövedelemből való részesedése,
- nem politikai párt, nem szakszervezet, nem egyetem, nem üzleti szervezet, és nem egyház.³⁷

Szervezettípusok alapján a nonprofit szektor tagjai alapítványok, egyesületek, közhasznú társaságok, köztestületek, és közalapítványok.³⁸

Zauner a nonprofit szervezeteknek 3 típusát különbözteti meg: az államhoz, önkormányzathoz közel álló, a gazdaság közeli, és a bázis közeli szervezeteket. Az állam közeli szervezeteknek erős kapcsolata van az állami, közigazgatási szervekkel. A gazdaság közeli szervezetek költségvetésének nagyobb részét a klienseknek nyújtott szolgáltatásokból, és a normatív támogatásokból származó bevételek fedezik. A bázis közeli szervezetek olyan tevékenységet folytatnak, amelyek a tagságra fókuszálnak, és olyan szolgáltatásokat biztosítanak, amelyeket csak a tagok vehetnek igénybe.³⁹

Ma Magyarországon a civil szervezeteket, és azok működését a 2011. évi CLXXV. törvény szabályozza. Emellett a törvény értelmezi, jogi keretbe foglalja az olyan fogalmakat, mint az adomány, adományozó szervezet, cél szerinti juttatás, gazdálkodási tevékenység, közcélú tevékenység és közfeladat.

A törvény értelmében civil szervezet az a civil társaság, illetve Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület (párt kivételével), valamint az alapítvány. A civil szervezetek hatóköre működésének kiterjedése alapján lehet helyi, területi, országos, és nemzetközi. A civil szervezetek költségvetési támogatásban részesülnek, részesülhetnek. Ide tartoznak különösen a pályázat útján, vagy egyedi döntéssel kapott költségvetési támogatás, az Európai

³⁷ Kákai (2009) 13. p.

³⁸ Kákai (2009) 14. p.

³⁹ Kákai (2009) 23. p.

Unió strukturális alapjaiból valamint a Kohéziós Alapból származó juttatás, és a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó döntése szerint felajánlott összege.⁴⁰

A törvény értelmezése szerint közcélú tevékenység a személyek csoportja által, valamely a csoportnál tágabb közösség érdekében, más állampolgárok érdekeinek sérelme nélkül végzett tevékenység. Közfeladatnak minősülnek a jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladatok, amit az arra kötelezett közérdekből, haszonszerzési cél nélkül, a mindenkor hatályos jogszabályokban meghatározott módon végez. A törvény alapján, közhasznú tevékenység minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, elősegítve ezzel a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítését.⁴¹

Az új Civil törvény 3. §-a kimondja, hogy az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog. Ennek alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetve közösségeket hozzon létre, illetve ahhoz csatlakozzon. Az egyesülési jog alapján szervezet alapítható minden olyan tevékenység végzése céljából, amelyet törvény nem tilt, és amely az Alkotmányban foglaltakkal összhangban van. Az egyesület az egyesülési jog alapján alapított szervezet, olyan jogi személy, amely a nyilvántartásba vétellel jön létre. Minden egyesület saját maga rendelkezik nevével, címerével, logójával és minden olyan joggal, mely a nevéhez kapcsolódik.

A civil szervezetek működése felett az ügyészség törvényességi ellenőrzést gyakorol. A törvényességi ellenőrzést végző ügyész ellenőrzi, hogy a civil szervezet belső szabályzatai, működése, és határozatai megfelelnek – e a jogszabályoknak, és a létesítő okiratnak. A civil szervezet akkor szűnik meg, ha a nyilvántartásból való törlésről rendelkező bírósági határozat jogerőre emelkedett.⁴²

A törvény azt is kimondja, hogy a társadalmi és civil kapcsolatok fejlesztéséért felelős miniszter a civil szervezetekkel kapcsolatos nyilvános információk gyűjtése, közzététele, és adatszolgáltatás céljából honlapot működtet, amely a Civil Információs Portál nevet viseli.

⁴⁰ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról, 2. § 6., 13., 15., bekezdés

⁴¹ 2011. évi CLXXV. tv. 2. § 19-20. bekezdés

⁴² 2011. évi CLXXV. tv. 11. §

A civil szervezetek nyilvántartásba bejegyzett adatai nyilvánosak. Az adatok statisztikai célra felhasználhatóak, és azokból – személyazonosításra alkalmatlan módon – statisztikai adatok szolgáltathatóak.⁴³

A civil szervezet alapcél szerinti (közhasznú) és gazdasági – vállalkozási tevékenységet folytathat. A civil szervezet bevételei származhatnak tagdíjból, gazdasági – vállalkozási tevékenységből, költségvetési támogatásból, pályázat útján elnyert támogatásból, az Európai Unió strukturális alapjaiból, vagy a Kohéziós Alapból származó támogatásból, nemzetközi szervezettől kapott támogatásból, más szervezettől, illetve magánszemélytől kapott adományból, befektetési tevékenységből, és végül az 1%-os SZJA felajánlásokból.

A törvény rendelkezik az adománygyűjtés szabályairól is. Ennek értelmében a civil szervezet nevében vagy javára történő adománygyűjtés nem történhet az adományozók zavarásával, a személyhez fűződő jogok és az emberi méltóság sérelmével. A civil szervezet nevében való adománygyűjtés csak a civil szervezet írásbeli meghatalmazása alapján történhet.⁴⁴

A Civil törvény VII. fejezetében olvashatóak a közhasznú jogállás feltételei. E szerint közhasznú szervezetté az a Magyarországon nyilvántartásba vett közhasznú tevékenységet végző szervezet minősíthető, amely a társadalom és az egyének közös szükségleteinek kielégítéséhez megfelelő erőforrásokkal rendelkezik, és amelynek társadalmi létjogosultsága kimutatható.

A civil szervezetek működésének szakmai támogatására és fenntarthatóságuk erősítése érdekében a miniszter civil információs centrumokat működtet. A civil információs centrumok nyilvános pályázat útján kiválasztott civil szervezetek. Ezen szervezetek feladatai, hogy elősegítsék a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok együttműködését, folyamatos szakmai tanácsadási rendszert működtetnek, folyamatos információszolgáltatást biztosítanak, valamint adatokat szolgáltatnak a civil információs portál számára.

A Nemzeti Együttműködési Alap a civil önszerveződések működését és szakmai tevékenységét, valamint vállalt szerepük betöltését támogató finanszírozási forma. Az Alap terhére nyújtott támogatás kedvezményezettjei az egyesület, illetve alapítvány lehet. Az Alap által kiírt pályázatokra jogosultak a szövetségek, alapítványok, illetve egyesületek. Az Alapból támogatás nyújtható a civil szervezetek működésére, az őket érintő évfordulók, fesztiválok, egyéb rendezvények finanszírozására, a civil szférával kapcsolatos tudományos

⁴³ 2011. évi CLXXV. tv. 15-16. §

⁴⁴ 2011. évi CLXXV. tv. 25. §

kutatások és a szférát bemutató kiadványok, írott és elektronikus szakmai sajtó támogatására.⁴⁵

A szervezetek szakirodalomban való meghatározásait követően vegyük szemügyre azok bevételeit, támogatóit.

1997-ben a szervezetek többségét magánszemélyek támogatták, megelőzve ezzel minden más támogatót. Ezzel egyenlő mértékben az önkormányzatok, és a piaci szereplők is igen fontos tényezővé váltak a szociális szervezetek életében. A nonprofit szervezetek közül minden harmadik jelezte, hogy mindkettőtől kapott valamilyen formában segítséget. A szervezeteknek alig több mint a fele részesült vállalatok vállalkozások által nyújtott pénzbeli támogatásban. Ezeknek a piaci szereplőknek a jelentőségét mutatja az is, hogy ezek az adományozók másfélszer annyi segítséget nyújtottak a szervezeteknek, mint az önkormányzatok. Egyre több civil szervezet törekszik a piaci szponzorokat, adományozókat megnyerni, és megtartani, a piaci forgalomba nem hozható árukat megszerezni. A szervezetek körülbelül egyharmada a piaci szereplőkön kívül a magánszemélyektől, és a külföldi szervezetektől is egyszerre kapott természetbeni és pénzbeli juttatásokat.

Nárai Márta (2010) vállalkozott arra, hogy megtudja, a magyar lakosság milyen ismeretekkel rendelkezik a harmadik szektorról, és milyen attitűdök jellemzőek rájuk. Jóllehet, Nárai kutatásában a Nyugat – Dunántúli régió nonprofit szervezeteit, önkormányzatait, és állampolgárait kérdezte meg, tehát nem rendelkezünk országos szintű adatokkal.

A megkérdezett civilek nagy része elemi tudással rendelkezik a non profit szektor összetételéről, az emberek általában tájkozottak arról, hogy milyen szervezeti formákat foglal magában ez a terület.⁴⁶

A megkérdezettek jelentős része, különösen a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők tudatában vannak, hogy a társadalom mely területéről beszélünk, amikor a nonprofit szektorról van szó. A felmérés másik tapasztalata volt az is, hogy az egyének egy kisebb hányadának gondot jelentett a nonprofit szervezet kifejezés megnevezése. A civil szervezet megnevezés ismertebb, érthetőbb volt körükben.

⁴⁵ 2011. évi CLXXV. tv. 55 - 59. §

⁴⁶ Nárai Márta (2010): Ismeretek és vélemények a nonprofit szektor szervezeteiről. Civil Szemle 2010/2. 6. p.

Kevesebb ismerettel rendelkeznek viszont a válaszadók a nonprofit szektor nagyságára vonatkozóan. A megkérdezettek jelentős része még körülbelül sem tudja, hogy országos szinten illetve lakóhelyén hány alapítvány, egyesület, valamint egyéb nonprofit szervezet funkcionál. A felmérés szerint az emberek csupán 4%-ának vannak valós ismeretei ezen a téren. A legkisebb falvakban élők majdnem háromnegyede pontosan, vagy nagy vonalakban tudja a helyi önszerveződések számát.⁴⁷

Annak fényében, hogy a vizsgált lakosságnak mindössze egyharmada vesz részt nonprofit szervezetek munkájában, pozitívum, hogy a lakosság kisebb része nem ismer konkrétan egyetlen ilyen szervezetet sem. A konkrét civil szervezetek kérdéskör kapcsán elsősorban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők bizonyultak tájékozatlannak. A pontos szervezetnevet megadó állampolgárok jelentős része (81,7%) a médiában többször szereplő szervezeteket említett, melyek közül legismertebbnek a Vöröskereszt bizonyult.

A kutatás végkövetkeztetése, hogy az emberek elsődlegesen szociális és egészségügyi területen működő alapítványokat, egyesületeket ismernek.⁴⁸

A helyi nonprofit szervezetek jelentőségének megítélése kapcsán elmondható, hogy a szervezetek saját és a települési önkormányzatok véleménye szerint is fontos szereplői a helyi társadalomnak.

A vizsgált szervezetek háromféle módon érveltek a harmadik szektor jelentősége mellett:

- a társadalmi szükségletek ellátásában hiánypótló szerepet töltenek be (hátrányos helyzetűek, rászorulóknak) és aktív résztvevői a társadalmi jólét biztosításának, településük fejlődésének,
- közösség-szervező erőként jelennek meg az emberek aktivizálásával, és mozgósításával,
- a társadalom alulról jövő kezdeményezéseiként a demokrácia megteremtésének és fenntartásának fontos szereplői, a társadalmi legitimitás biztosítói.⁴⁹

A szervezetek szignifikáns szerepét mutatja, hogy az önkormányzatok és maguk a szervezetek egyaránt úgy vélik, hogy a helyi közösségben elismertek, támogatottak. A megkérdezett települési önkormányzatok majdnem fele (45%) a lokális szervezetek szerepét fontosnak ítélik meg. Ezzel ellentmondásban van, hogy az állampolgárok közel sem

⁴⁷ Nárai (2010) 8. p.

⁴⁸ Nárai (2010) 9-10. p.

⁴⁹ Nárai (2010) 13. p.

tulajdonítanak ekkora szerepet a civil szervezeteknek, sőt, a megkérdezettek csaknem tizede kifejezetten negatív véleménnyel van a szervezeteket illetően.⁵⁰

A kutatás szerint a szervezetek szerepének kedvezőtlen megítélésének egyik indítéka az informáltság hiánya lehet. Az emberek sok esetben nem ismerik a helyi szervezetek tevékenységét, emellett elsődlegesen az „adományaikra áhítozók”-nak tekintik őket, akikkel szemben lényegesen bizalmatlan attitűddel viseltetnek az emberek.⁵¹

A Czike Klára által végzett kutatás megkérdezettjei bevételeik kapcsán igen változatos képet mutattak. Az átlagos bevétel 850 ezer – 2,2 millió forint között mozgott az egyes szervezetekben.

A vizsgált nonprofit szervezetek többsége vagy pályázati bevételekből, vagy egyéb magán, illetve vállalati adományokból jutott bevételekhez.

Ezzel kapcsolatban hozzá kell tennünk, hogy a bevételek ott voltak a legmagasabbak, ahol a normatív támogatások aránya is magasabb volt. A bevételek azon szervezeteknél voltak a legalacsonyabbak, ahol a nonprofit szervezetek támogatása, valamint a személyi jövedelemadó felajánlások adták a fő bevételi forrást.⁵²

Észtországban nincs konkrét fogalma az önkéntes szervezeteknek, habár van jogi meghatározás a nem – kormányzati szervezeteket illetően. A nem – kormányzati szervezeteknek 2 típusa létezik: az egyesületek és az alapítványok.

Az egyesületeket az Egyesületi törvény szabályozza, amely 1996-ban lépett hatályba. A törvény a következőképpen definiálja az egyesületeket: A nonprofit egyesületek azon személyek önkéntes szervezete, amelynek fő feladata nem gazdasági tevékenységből származó anyagi haszonszerzés. A nonprofit egyesületek bevételeiket csak olyan célok megvalósítására használhatják, amelyek rögzítve vannak az egyesület működési szabályzataiban. A nonprofit egyesületek nem osztanak szét profitot tagjaik számára. A nonprofit egyesületek átalakulása más típusú jogi személlyé nem lehetséges.⁵³

Az alapítványokat az Alapítványi törvény szabályozza, amely szintén 1996-ban emelkedett jogerőre. a törvény ekképpen határozza meg az alapítványokat: Az alapítvány olyan jogi

⁵⁰ Nárai (2010) 16. p.

⁵¹ Nárai (2010) 17. p.

⁵² Czike (2005) 69. p.

⁵³ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

személyiség, amelynek nincsenek tagjai, amely megfelelő irányítással, és eszközök használatával próbálja elérni azokat a meghatározott célokat, amelyek az alapítvány dokumentumaiban rögzítésre kerülnek. A magyarországi gyakorlathoz hasonlóan működésük attól kezdve lép életbe, mikortól az alapítvány bejegyzése jogerőre emelkedett, és akkor szűnik meg, ha a bejegyzés törlésre került, a bírói határozat jogerőre emelkedett. Az alapítványok átszerveződése más jogi személlyé jogilag tilos.⁵⁴

A nonprofit szervezetek egyéb típusait a vallási szervezetek képezik. Észtországban 705 vallási szervezetet tartottak nyilván 2008-ban.

Körülbelül 1500 nonprofit egyesület és alapítvány van a civil szervezetek listáján, amelyek részesültek a személyi jövedelemadóból származó bevételekből. Ezen ismert nonprofit szervezetek közérdekű tevékenységet folytatnak és meg kell felelniük néhány kritériumnak, hogy részesülhessen a jövedelemadó bevételekből. A feltételek a következők:

- Az egyesület illetve alapítvány által végzett tevékenység jótékony célú, vagy fejleszti, támogatja az oktatást, tudományokat, kultúrát, egészségügyet, szociális gondoskodást, természetvédelmet.
- Az egyesület vagy alapítvány nem osztja szét vagyonát, jövedelmeit, a pénz, vagy tárgyi adományokat alapítói, illetve tagjai között. A vezető tagok, illetve a szervezet ellenőrzője nem lehetnek házastársak, és más vérrokonok sem.
- Az egyesület, vagy alapítvány nem adhat magasabb díjazást vezető tagjainak és foglalkoztatottainak, mely szerint ez a fizetés hasonló lenne az üzletben.
- Az egyesület vagy alapítvány költségei nem léphetik túl a szervezet dokumentumaiban rögzített szintet.⁵⁵

⁵⁴ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁵⁵ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

3.3 A nonprofit szervezetek tevékenységi területei

Az Európai Unió 24 országában rendelkeznek adatokkal arról, hogy mely területeken a legaktívabbak az önkéntesek. Ezek a következők:

1. Sport, és testmozgás
2. Szociális, jóléti és egészségügyi ellátás
3. Vallási szervezetek
4. Kultúra
5. Szabadidős tevékenységek
6. Oktatás, képzés, és kutatás

Magyarországon a legtöbb önkéntes a sport és testmozgás területén tevékenykedik, melyet a szociális, jóléti ágazat követ. Észtországban - az Európai Unió záró tanulmánya szerint - a legnépszerűbb területnek az oktatás bizonyult (31%) ahol minden ötödik állampolgár végzett önkéntes tevékenységet.⁵⁶

A 2008-as kutatás eredményei alapján Észtországban az önkéntesek a nonprofit szektor széles skáláján tevékenykedhetnek. Az adatok azt mutatják, hogy az önkéntesek 52%-a a hagyományos értelemben vett jótékony szervezetekben tevékenykedett. A második legnépszerűbb terület a környezetvédelem terület, ahol az önkéntesek 28%-a tevékenykedett. Észtországban a gyermekvédelem területén működő szervezetekben tevékenykedett az önkéntesek 18% - a.⁵⁷

Észtországban nagy számban vannak nonprofit szervezetek. A 2008-as adatok alapján több mint 26 ezer egyesület, és közel 800 alapítvány volt regisztrálva. A Belügyminisztérium adatai szerint 2009 elején az egyesületek száma majdnem 28 ezerre nőtt.⁵⁸

A legtöbb civil szervezet a sport területén működik, több mint 3 ezer szervezettel. Ezen kívül a civil szervezetek legfontosabb tevékenységi területei a közösségfejlesztés, az egészségügyi szolgáltatások, és a szociális gondoskodás. Számunkra az utóbbi a legfontosabb:

⁵⁶ http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf

⁵⁷ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁵⁸ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

a szociális célú szervezeteket a szociális gondoskodást biztosító, és a gyermekvédelemmel foglalkozó szervezetek összessége adja, számuk megközelítette az 1200-at.⁵⁹

Az Észt Intézet szerint az állam által biztosított szociális gondoskodás szerepe csökkent, amely számos önszervező, és jótékony csoport megalakulását eredményezte. A nonprofit egyesületek és alapítványok száma 2000-ben még csak 12. 423 volt, míg 2008-ra ugyanez a szám több mint 28 ezerre nőtt. Ez több mint kétszeres számbeli gyarapodást jelent 8 év alatt, vagyis évente 1400-1500 új szervezet jött létre.⁶⁰

A szervezetek legnagyobb számban, a fővárosban, Tallinn-ban találhatóak, melyet Tartu követ. A szervezetek 64% - a városokban jött létre. A nonprofit szervezetek 75% - a helyi problémákkal, 20%- uk pedig a nemzet egészét érintő problémákkal foglalkozik. A szervezeteknek mindössze 4% - a aktív nemzetközi szinten.

Észtországban 2000-ben létrejött az Észt Önkéntességet Fejlesztő szervezet, amelyet ma a Belügyminisztérium támogat. A szervezet feladata az Önkéntesség Fejlesztése Észtországban tervezetének megvalósításában való közreműködés, melyet 2007-2010 között terveztek végrehajtani. A szervezet feladatai közé tartozik még:

- az önkéntesség támogatása,
- képzések biztosítása,
- az önkéntesség kutatásáról való gondoskodás,
- információk terjesztése az önkéntességről,
- az önkéntesség területének kiemelése az országban.

Észtországban az egyik legjelentősebb szervezet a NENO,⁶¹ amely a közhasznú nonprofit szervezeteket egyesíti. A szervezet 1991-ben jött létre, és jelenleg 99 nagy, és közepes aktív szervezetet egyesít. A NENO küldetése, hogy hangot adjon és támogassa a közhasznú szervezeteket, és ezek munkája szentelje meg a civil társadalom, és civil kezdeményezések fejlődését Észtországban.

⁵⁹ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁶⁰ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁶¹ Network of Estonian Nonprofit Organisations – Észt Nonprofit Szervezetek Hálózata

A Civil Társadalom Nemzeti Alapítvány 2008-ban jött létre, amely állami támogatásokból van finanszírozva. Az állam által nyújtott támogatás összege éves szinten 18 millió észt korona.⁶²

A Nemzetközi Ifjúsági Egyesület egy nonprofit, nem kormányzati szervezet, amely szintén 1991-ben jött létre, a fiatalok csereprogramjainak fejlesztésére. Ez egy úttörő szervezet a fiatalok önkéntes szolgálata területén. A szervezet főleg a 16-30 év közötti korosztállyal foglalkozik, részükre önkéntes munka táborokat szerveznek.

Az elmúlt néhány évben 8-9 önkéntes központ kezdte meg munkáját Észországban. Ezek az önkéntes központok az Európai Unió támogatásával jöhettek létre, és működnek.

3.4 Civil szervezetek a szociális szférában

Hazánkban a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2005-ben közel 49 ezer nonprofit szervezet volt. Ez a szám 2010-ben elérte a 65 ezret.⁶³ A szociális területen tevékenykedő szervezetek aránya 2005-ben 8,2%. Ez több mint négyezer alapítványt, egyesületet és közhasznú társaságot jelent. A gyarapodás mértéke az ezt megelőző időszakban közel nyolcszoros volt. A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2010-ben 5749 szociális területen működő nonprofit szervezet működött Magyarországon.⁶⁴

A számbeli gyarapodáson túlmenően a hangsúly a minőségi fejlődésen van, vagyis erősödött a szervezetek szerepvállalása, növekedett a szektor gazdasági jelentősége.

A KSH adatai szerint a 2000-ben szociális tevékenységet végző civil szervezetek negyede többcélú és általános szociális ellátást biztosított, míg másik negyedük az egészségkárosultak támogatását tűzte ki célul. A harmadik legjellemzőbb tevékenység a gyermek-, és ifjúságvédelem volt, de számos szervezet tevékenykedik a családvédelem, és az idősek támogatásának területén.⁶⁵

A szociális ellátás területén működő civil szervezetek legnagyobb arányban a gyermekeket-fiatalokat, a fogyatékkal élőket, és az időseket támogatják. Ezen felül magas azon szervezetek

⁶² Észországban 2011 januárjától euró a fizetőeszköz.

⁶³ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit10.pdf>

⁶⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpg004.html

⁶⁵ Nárai (2005) 116. p.

aránya, akik célcsoportját a nehéz helyzetben lévő családok, hajléktalanok, szenvedélybetegek alkotják.⁶⁶

A szociális területen működő szervezetek társadalmi elismertségét mutatja az is, hogy ez a terület számíthat a legtöbb önkéntes munkájára. Emellett azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a magánszféra kiemelkedően támogatja ezt a területet. A szociális területen dolgozó fizetett alkalmazottak száma 2002-ben meghaladta a 11 ezer főt.⁶⁷

A szociális területen működő civil szerveződések többféle tevékenységet végeznek, ezzel is biztosítva a kliensek szükségleteinek kielégítését, az életminőség javítását, a prevenciót és a rehabilitációt.

A helyi önkormányzatok a feladatátadás ellenére felelősök maradnak a szolgáltatások megfelelő minőségért. A szociális ellátás területén a következő közfeladatok átadására van lehetőség:

- személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények fenntartása, és azok működtetése,
- személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi szolgáltatások biztosítása.⁶⁸

Czike Klára (2005) kutatásában az önkénteseket foglalkoztató szociális szervezetek tipikus tevékenysége az ingyenes szolgáltatások biztosítása az egészségügy, az oktatás, a szociális problémák, és az információnyújtás területén. Ezt követik a természetbeni adományok osztása és az önkéntesek foglalkoztatása.

Ezek a tevékenységtípusok azt mutatják, hogy a vizsgált szervezetek olyan feladatok ellátását vállalták fel, amelyek az állami és önkormányzati szociális ellátórendszert kiegészítik, a hiányokat pótolják.

A tevékenységek szervezettípus szerinti jellemzői arról számoltak be, hogy az ingyenes szolgáltatások biztosítását, a természetbeni és pénzbeli adományozást leginkább az egyesületek és az alapítványok vállalják. Fizetős szolgáltatásokat és vállalkozási tevékenységet tipikusan a közhasznú társaságok végeznek.⁶⁹ Önkénteseket jellemzően az alapítványok és az egyesületek foglalkoztattak.

⁶⁶ Nárai (2005) 117. p.

⁶⁷ Nárai (2005) 118. p.

⁶⁸ Nárai (2005) 121. p.

⁶⁹ Czike (2005) 66.p.

Azt is fontos megjegyeznünk, hogy önkéntes tevékenységgel a gyermekek és fogyatékosok célcsoportjait támogatják a legtöbben.⁷⁰

3.5 Az önkéntes munkán alapuló nappali ellátás modellje Észtországban

Az Idősek Önsegítő és Tanácsadó Központját 1995-ben hozta létre az Észt Jótékonyági Alapítvány. A Központ 1996 februárja óta egy önkéntesek által felújított épületben működik. A Központ célja egyesíteni azokat az idős, nyugdíjas embereket, akiket az élethez való pozitív attitűd, és a nyugdíjba vonulás utáni aktív élet jellemez. Működési elvük a „másokat segítve segíts magadon.”⁷¹

A nappali ellátó intézmény észt és német idősök együttműködésének eredménye, amelynek ötletét Berlinből vették át. Az intézmény által nyújtott szolgáltatások teljes mértékben önkéntesek által valósulnak meg. Ezek különböző csoportokat jelentenek, amelyek kávézót, étkezdét, recepciót működtetnek, kertet gondoznak. A házban majdnem negyven féle, érdeklődési körnek megfelelő csoport működik, köztük idegen nyelvű csoportok, kézműves-, sakk-, zenei-, irodalmi-, és torna csoportok. A csoportok vezetését szakképzett emberek látják el, amelyért nem kapnak fizetést. Ezen csoportokon kívül a Központ önkéntesei előadásokat, alkalmakat, ünnepségeket tartanak minden héten, nyáron pedig népszerű szabadtéri programokat szerveznek. Az idősök felvállalt feladata emellett a bentlakásos otthonokban élő idősök látogatása, karácsonyi ünnepség szervezése a gyermekotthonokban nevelkedő gyermekek számára. A nappali ellátó hétköznapiakon – állami ünnepek esetén is – délelőtt 10 órától, este 6 óráig várja az ide látogatókat. Az intézmény tagjai részére 1-1 fő orvos, pszichológus és jogász is rendelkezésére áll, arra az esetre, ha valamilyen tanácsra van szüksége az időseknek.⁷²

Az elmúlt években mintegy 50 ember támogatta az egyedül maradt és az idősök otthonaiban élő idősöket. A Központba naponta 100 fő látogat el, hogy napját tartalmasan töltsse, de tagjainak száma 500 fő körül van. Az intézmény koordinálását nyolc fő látja el, melyek közül a vezető, és a könyvelő fizetett alkalmazott.

Az önsegítő idősök mellett a Tallinn-i Egyetem hallgatói is szoktak önkéntes tevékenységet ellátni az intézményben.

⁷⁰ Czike Klára – F. Tóth András (2006): A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017. 5. p.

⁷¹ <http://www.venu.ee/?lang=eng>

⁷² <http://www.venu.ee/?lang=eng>

3.6 A „Big Brother, Big Sister”⁷³ önkéntes program

Az önkéntes program az Amerikai Egyesült Államokból indult, amelyet Észtország 1997-ben vett át. A programot elsőként a Tartu-i Gyermek Támogató Központ berkeiben kezdték el, majd egy évvel később indult el Tallinn-ban, 2011-ben pedig Parnu-ban. A program azóta széles körben elterjedt országszerte.⁷⁴

A program célja, hogy a gyermekek és az önkéntesek között baráti kapcsolat jöjjön létre, amely által a gyermekekben nagyobb önbecsülés, és pozitív világnézet alakul ki. Ezek a későbbiekben segítenek a gyerekeknek a nehézségek megoldásában. Emellett a program másik célja az önkéntesség széleskörű elterjesztése, elismertetése Észtországban.

Az önkéntes program azokat a gyerekeket célozza meg, akik:

- jó és megbízható barátira vágnak
- iskolai nehézségekkel, magatartási problémákkal küzdenek
- elhanyagoltak, bántalmazottak
- családjában válsághelyzet állt elő, mint válás, betegség, vagy egyéb probléma.

Az önkéntes támogató személy lehet bárki, aki tizennyolcadik életévét betöltötte, és aki hajlandó gondoskodni, és segítséget biztosítani egy gyermeknek legalább egy évig. Az önkéntesek az esetek többségében egyetemi hallgatók. Amennyiben az önkéntes jelölt úgy dönt, hogy szeretne csatlakozni a programhoz, úgy részt kell vennie egy speciális képzésen, majd az önkéntes tevékenység időtartama alatt havi rendszerességgel szupervíziós ülésen.⁷⁵

Az önkéntes tevékenység tartalmát, idejét szerződésben rögzítik, mely a támogató személy, a gyermek szülője, vagy gondozója, illetve az önkéntes mentora között jön létre. Amennyiben az önkéntes és a támogatott gyermek úgy szeretné, a szerződés az első év után meghosszabbítható. Az önkéntes hetente 2-3 órát tölt együtt a hozzá irányított gyermekkel.

Ez idő alatt különböző szabadidős programokon vehetnek részt, mint kiállítások látogatása, különböző sportrendezvényeken való részvétel (úszás és korcsolyázás) kirándulások, illetve kalandtáborok szervezése, ünnepekhez kapcsolódó programok látogatása (Karácsonyi ünnepség). A programban jelenleg 25 fő önkéntes vesz részt.

⁷³ „Nagy testvér” program

⁷⁴ <http://www.tugikeskus.org.ee/projects.html#BBBS>

⁷⁵ <http://www.tugikeskus.org.ee/projects.html#BBBS>

A projekt a Tartu-i Önkormányzat, és a Szociális Ügyek Minisztériuma támogatásával valósul meg.

3.7 A civil szervezetek funkciói

A civil szervezetek jelentőségét mutatja, hogy az élet minden területén jelen vannak, és hozzájárulnak a társadalom jólétéhez, a demokrácia működtetéséhez.⁷⁶

A társadalmi tőke kialakulásában jelentős szerepet játszanak a civil szervezetek, amelyek fontos vélemény-, érték, és magatartásformáló, valamint szocializációs színteret nyújtanak.

A civil szervezetek munkájában való részvétel tökéletes lehetőség az egymás iránti tolerancia, az empátia, és a szolidaritás gyakorlására. Durkheim a társadalmi szolidaritás egyetlen biztosítékát a civil szervezetek alapításában látta.⁷⁷

A nonprofit szervezeteknek fontos integratív szerepe is van, hiszen erősítik az emberek társadalmi kötődéseit, és általuk személyes kapcsolatrendszer kiépítésére van lehetőségünk. Jelentőségüket történelmi példák is bizonyítják. Gondoljunk csak arra, hogy az első árvaházak, gyermekkórházak, nőnevelési intézmények, hajléktalan ellátó intézmények megalapítása is az ő nevükhöz köthetőek.⁷⁸

A civil szervezetek másik funkciója, hogy elősegítik az emberek részvételét a közösségi cselekvésben, és a szervezethez kapcsolódva felelős viselkedési formákat ismerhetnek meg.⁷⁹

A valamilyen intézményt támogató szervezetek, szociális szövetségek körében jellemző, hogy minden második hozzájárul adománya, támogatása által egy-egy óvoda, iskola szociális otthon, vagy egyéb nonprofit szervezet működéséhez. A magánszemélyek részére nyújtott támogatás jellemzően a szociális, az egészségügyi és a karitatív szervezetekre, alapítványokra jellemző.

⁷⁶ Nárai Márta (2008): A nonprofit szervezetek funkciói a mindennapi életben. 42. p. In: Szretykó György-Vezér Mihály (szerk.): A nonprofit szektor és az egészségügyi, szociális szolgáltatások – a nonprofit szervezetek szociológiai és társadalom-gazdaságtani problémái. Pécs, Comenius Kiadó 41-62. p.

⁷⁷ Nárai (2008) 45. p.

⁷⁸ Nárai (2008) 49. p.

⁷⁹ Nárai Márta (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. Esély 2005/1. 113. p.

4. A magyar és észt önkéntesek

4.1 Az önkéntes tevékenységet végzők arányai, demográfiai jellemzői

Czike Klára 2005-ben 112 szociális területen működő szervezetben mérte fel az aktívan tevékenykedő önkéntesek demográfiai adatait.

A fent említett kutatásban a megkérdezettek majdnem 22%-a férfi, míg 88%-a nő volt. Korábbi kutatások tapasztalatai szerint az önkéntes tevékenységek végzésében a nők kisebb arányban vannak jelen, mint a férfiak, a rájuk nehezedő háztartási, és gyermeknevelési feladatok miatt.

Czike (2005) kutatásában a nők szignifikánsan magas aránya azzal magyarázható, hogy a nők hagyományos szerepeik kapcsán inkább közvetlenül a klienssel együtt dolgozó szervezetekben tevékenykednek.

A mintában szereplő önkéntesek közel 37%-a 26 év alatti.⁸⁰

A Nonprofit Kutatócsoport adatai arról számolnak be, hogy a legjobb önkéntes segítők a 21-50 éves korosztály tagjai közül kerülnek ki. Az alacsonyabb aktivitású csoportot a 27-35 év közöttiek képviselik, melynek magyarázata, hogy ebben az időszakban vállalnak gyermeket a fiatalok, amely határt szab a szabadidő felhasználásának.

Az időskori önkéntesség alacsony száma igen szembetűnő, amelyet ösztönözni, fejleszteni kellene. Gondoljunk csak arra, hogy az idős emberek nyugdíjba vonulásuk után, a közösségektől való elszakadás következtében mentálisan leépülnek, elmagányosodnak, és jelentkezik náluk az időskori depresszió, az „én már semmire sem vagyok jó” érzése.

A kutatás eredményei szerint az önkéntes tevékenységet végzők iskolázottsági jellemzői kiegyenlítettnak mondhatóak, a 8 általános, a középiskolai és a felsőfokú képzés egyharmados arányának tekintetében. Igaz, hogy ez az arány minimálisan eltolódik a főiskolát, és egyetemet végzettek irányába, de ez nem számottevő.⁸¹

Az önkéntesség lehetőségéről való információ tekintetében a válaszolók ugyanakkora mértékben nevezték meg a családi hatást és a kortársak hatását. Emellett fontos motiváló erőnek számítanak az iskola és a civil szervezetek. Meglepő módon a média szerepe

⁸⁰ Czike (2005) 32. p.

⁸¹ Czike (2005) 33. p.

kifejezetten alacsony, vagyis sem a televízió, sem a rádió, sem az újságok nem közölnek olyan releváns hirdetéseket, információkat az önkéntes lehetőségekről, amelyek használhatóak lennének.⁸²

Bartal vizsgálatában (2010) a férfiak 56, a nők pedig 44%-al képviseltették magukat. Életkori csoportok szerint a válaszadó önkéntesek többsége (63%) a 18-45 éves korosztályból került ki, vagyis a jelen kutatásban résztvevő önkéntesek mintája fiatalabb volt, mint a korábbi kutatások önkéntes - mintái. Iskolai végzettség tekintetében a megkérdezett önkéntesek között a teljes népességhez képest jelentősen nagyobb arányban voltak a diplomás végzettségűek (34%), míg az általános iskolai végzettségűek aránya (4%) rendkívül alacsonynak mutatkozott. az önkéntesek közel fele középiskolai érettségivel, illetve technikumi végzettséggel rendelkezett.⁸³ A teljes lakossághoz képest az önkéntesek mintájában a megyeszékhelyen lakók (25%) nagyobb számban képviseltették magukat, mint a fővárosiak (15%). A megkérdezettek 29%-a végez önkéntes munkát megyeszékhelyen és 25%-a községekben.

A vizsgált önkéntesek gazdaságilag aktívabbnak mutatkoznak a teljes népességhez képest, ami az önkéntesek életkori eloszlásából következik. Ugyancsak a teljes népességhez viszonyítva alacsony, mindössze 16% volt a nyugdíjasok aránya, és magas, 13% volt a még tanulók aránya.

A válaszadók között legnagyobb arányban a maga módján vallásosak voltak (45%), nem vallásosnak vallotta magát 25%, és az egyház tanítása szerint vallásosnak mondta magát 26%. A megkérdezettek 25%-a válaszolta azt, hogy nem tartozik egyik felekezethez sem.

A válaszadók 24%-a egy-két éve, 21%-a három-öt éve, míg 25%-uk már öt-tíz éve végez önkéntes munkát. A mintába kerültek mindössze 7%-a volt az, aki 20 évnél régebb óta önkéntes.

A szervezeteknél végzett önkéntes tevékenységek közül a legjellemzőbb a rendezvények, események szervezése (59%), és az adminisztratív feladatok elvégzése (23%) volt. Emellett a válaszolók 24%-a foglalkozott gyermek-és ifjúságvédelmi programok szervezésével.

⁸² Czike (2005) 34. p.

⁸³ Bartal – Kmetty (2010) p. 14.

A Központi Statisztikai hivatal adatai szerint 2010-ben az önkéntesek száma több mint 418 ezer fő volt.⁸⁴ Ez igen jelentős szám, ami bizakodásra adhat okot.

A magyar önkéntesek statisztikai mutatói után megvizsgáljuk az észt állampolgárok önkéntes tevékenységekben való részvételét.

Egy 2007/2008-as kérdőíves kutatás szerint a teljes népesség 27%-a csatlakozott az önkéntes munkát végzők táborához. Ez mintegy 250 ezer embert jelent, a 15-74 év közötti korosztályból.

Az önkéntes tevékenység, mint fogalom, nem gyakori az észt államban, így a kérdőívben többféle megközelítést is alkalmaztak, és kérdeztek rá, milyen jellegű tevékenységeket végeztek az önkéntesek az elmúlt egy évben.

Az eredmények alapján elmondható, hogy az észt populáció 47%-a valóban részt vett önkéntes munkában. Fontos megjegyeznünk azonban, hogy a kutatás csak 500 tényleges résztvevő adatait ismerteti, és Észtország esetében a reprezentatív minta 1000 fő. Ebből adódóan az adatokat fenntartással kell kezelnünk.

Az Eurobarométer 2006-os felmérése hasonló adatokról számol be, mely szerint az észt állampolgárok részvétele önkéntes tevékenységekben 28% körüli. Ez az adat alatta van az Európai Unió 34%-os átlagának, amellyel Észtország a tizennegyedik helyet foglalja el az Unió 25 tagállamának rangsorában.

Az önkéntesség mértékének növekedését az is mutatja, hogy az 1999/2000-es Európai Értékvizsgálat eredményei alapján az önkéntesek aránya még csak 17% volt.

Végül az országos reprezentatív kérdőív a fiatalok (15-30 év között) önkéntes munkavégzésére kérdezett rá 2009-ben. Az eredmények szerint az elmúlt egy év alatt a fiatalok 21%-a végzett valamilyen jellegű önkéntes tevékenységet. A kutatás során az is bizonyítást nyert, hogy nincs szignifikáns különbség a fiúk és lányok arányában az önkéntes munka vállalása tekintetében.⁸⁵

A kutatások eredményei azt mutatják, hogy a női és férfi önkéntesek számában minimális különbség van. A 2009-es kérdőív alapján 51% volt a férfiak, és 49% a nők aránya az önkéntes munkában.

⁸⁴ <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>

⁸⁵ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

A 2009-es kérdőív szerint a legtöbb önkéntes a 35-49 év közötti korosztályból kerül ki, 29%-al. Szorosan utánuk következnek a 15-24 év közöttiek, akik 24%-os arányban voltak jelen a harmadik szektorban. Az 50-64 évesek 20%-kal képviseltették magukat. A legkisebb arányban a 65 évnél idősebbek vannak (10%).

A 2009-es adatok arról számolnak be, hogy a vidéken élő emberek körében nagyobb valószínűséggel van jelen az önkéntes munkára való hajlandóság, mint a nagyobb városokban. Az önkéntes munkát végzők 38%-a kisebb közösségekben csatlakozott valamely típusú önkéntes munkához az elmúlt egy évben.

Az önkéntes szervezetek vezetése inkább Tallinn-ban és a kis városokban nőtt, míg a vidéki területeken az aktív szervezetek aránya csökkent. Az alapítványok fele Tallinn-ban van regisztrálva, de az egyesületek eloszlása egyenletesebb az országban.⁸⁶

A 2009-es kérdőíves kutatás eredményei szerint az észti önkéntesek 85%-a magasan képzett, melyből 61% felsőfokú szakképesítéssel, 24% pedig főiskolai végzettséggel rendelkezik. Az önkéntes tevékenységet végzőknek mindössze 15%-a részesült csak kötelező oktatásban. A legtöbb önkéntes oktatási szintjét tekintve jelentős egyenlőtlenség van az alacsonyabb és magasabb képzettséggel rendelkező önkéntesek számában.

Észtországban - csakúgy, mint hazánkban – az önkéntesek rendkívül sok szektorban, számos célcsoport érdekében tevékenykednek.

Az önkéntesek munkaerő - piaci helyzetéről egy 2009-es kérdőíves kutatás eredményei nyújtanak információt. E kutatás eredményei alapján elmondhatjuk, hogy az önkéntesek 43% - a foglalkoztatott, 18% - a pedig diák. A nyugdíjasok 16% - kal, a háztartásban tevékenykedő, vagy szülési szabadságon levő anyák pedig 2%-al képviseltették magukat.⁸⁷

Meglepő módon az önkéntesek között a legaktívabb korosztály hazánkban és Észtországban egyaránt a 30 és 50 közöttiek.⁸⁸

⁸⁶ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁸⁷ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

⁸⁸ Mészáros Zoltán et al. (2011): Kutatás a társadalmi felelősségről és az önkéntességet nem végzők attitűdjeiről. In: Mester Dániel (szerk.): Köztár. hu: Közszolgáltatás, esélyegyenlőség, önkéntesség. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2011. 164. p.

4.2 Az önkéntes tevékenységet végzők motivációi

Egy nagyon régi – 1994-es – felmérés szerint az önkéntesek fő motivációja a segítségnyújtás öröme volt. Ezt kiegészítette az a meggyőződés, mely szerint a gyerekeken, időseken és betegeken való segítség a társadalom erkölcsi kötelessége.

Az azóta eltelt idő alatt azonban sok minden megváltozott, és ennek fényében Czike (2005) az önkéntesek motivációi szerint három típuscsoportot állított fel. Ez alapján megkülönböztethetünk régi, új vagy modern, és vegyes típusú önkéntességet.

Az önkéntesség régi típusa leginkább adományozáson, és jótékonykodáson alapult. Ezek a tevékenységek régen, és napjainkban is a főleg a már családdal, felnőtt gyermekkel rendelkező, középkorú, illetve idősebb nők tevékenysége volt, mely magában foglalta a ruha-, és ebédosztást, a segélyprogramokban való részvételt, és véradást.⁸⁹

Sokan vallási indíttatásból, mások szolidaritásból, vagy egyéb személyes értékek miatt végeznek önkéntes munkát. Ebből is látható, hogy ez a típusú önkéntesség a korábbi társadalmi értékekhez kötődik, melyre tipikus példa a Vöröskereszt szervezete.

Czike (2005) szerint, bár ugyanebbe a csoportba sorolhatóak a kórházi önkéntes segítők. Ez a csoport átmenetet képez a három önkéntességi típusban.

A modern önkéntesség csoportjában új társadalmi értékek váltak meghatározóvá. A tudáson alapuló társadalmakban egyre fontosabbá vált a professzionális hozzáértés, a gyakorlati tapasztalatok, és a life long learning,⁹⁰ mint érték. Ennek a csoportnak a motivációját a pozitív értelemben vett érdekalapúság jellemzi. Ez alatt azt értjük, hogy a fiatal generációt elsősorban a tudásvágy, a kreatív munka hívogatja, szemben a jótékonyság polgári értékeken alapuló eszméjével.

Czike (2005) a régi típusú önkéntesség motivációinak az alábbiakat nevezte meg:

- a szegényeken való segítség,
- a vallás, hit szerepe,
- az erkölcsi kötelesség,
- és a közösséghez tartozás.⁹¹

Ezzel szemben az új típusú önkéntesség motivációinak tekinthető:

⁸⁹ Czike (2005) 28. p.

⁹⁰ élet hosszígt tartó tanulás

⁹¹ Czike (2005) 35. p.

- a tapasztalatszerzés vágya,
- a kihívás, és a szakmai fejlődés lehetősége,
- a szabadidő tartalmas eltöltése,
- és új barátok szerzése.⁹²

Czike kutatásában a vegyes típusú önkéntességben ugyanolyan arányban vannak jelen a régi és az új típusú önkéntességre jellemző motiváló erők. Ebben a vizsgálatban a régi típusú önkéntességet végzők vannak nagyobb arányban (45,5%). Meglepő módon, a válaszok alapján a megkérdezettek közel 38% -a az új típusú önkéntességbe sorolható. A vegyes típusú önkéntesség képviselői mindössze 12%-kal voltak jelen ebben a mintában.

Ebből a kutatásból azt is megtudhatjuk, hogy a régi típusú motivációval rendelkezők jellegzetesen régi típusú tevékenységeket, az újfajta motivációval rendelkezők pedig új típusú tevékenységeket végeznek.

A fiatal korosztály, vagyis a 26 év alattiak jellemzően új, míg a 27 év felettiek főleg régi típusú önkéntes tevékenységeket vállálnak. Az emberek idősödésével párhuzamban a tevékenységek a régi típusúak felé húznak.

Ezek az adatok is alátámasztják, hogy többféle önkéntesség létezik. Ennek megfelelően másképpen kell hirdetni, és tevékenységeket ajánlani a különböző korosztályok számára.⁹³

Fényes és Kiss (2011) szerint a motivációk egyszerre függenek a strukturális különbségektől, a társadalmi státusztól, az intézményes szervezeti keretektől, az egyéni reflexióktól, értékpreferenciáktól. Az önkéntesség motivációjának 2 történeti típusa van: a kollektív és a reflexív motiváció.⁹⁴

A kollektív motiváció a közös értékrendből eredő kötelezettség, amely vallási közösségek hagyományaiban gyökerezik, és amelyet erős altruista attitűd jellemez. Célja a közjót szolgálni.

Ezzel szemben a reflexív motiváció erősebben kapcsolódik az egyéni életúthoz, mint a közösséghez. Jellegzetessége az egoizmus, és a folytonosság hiánya.

Ettől eltérő felosztásban a motívumok 2 fő típusaként a gyakorlati –pragmatista (jellemzően fiatalok), és az altruista-idealista (jellemzően idősebb, és vallásos emberek) emberek motivációit határozzák meg.

⁹² Czike (2005) 35. p.

⁹³ Czike (2005) 41-42. p.

⁹⁴ Fényes - Kiss (2011) 10. p.

Fényes és Kiss (2011) Czike Klárához hasonlóan megkülönböztet régi és új típusú önkéntességet. A régi típusú önkéntesség képviselőire jellemző az erős vallási indíttatás, az értékelvűség, az altruisztikus attitűd. Ezzel szemben az új típusú önkéntesek jellemzője az érdekalapúság, a tudatos választás, és növekvő professzionalizáció. Ezeket az önkénteseket az önmaga kipróbálásának a vágya, az érdeklődés és élmény motiválja az efféle tevékenységre.⁹⁵

Az önkéntesség elsősorban örömforrás. Ahhoz, hogy a szervezetek az önkénteseket tartósan meg tudják tartani, az önkéntesség öröm jellegét fent kell tartani. A második legfontosabb változó, amely az önkéntesség mögöttes dinamikáját befolyásolja, az a közösség igény. A szociális tevékenységi terület önkéntesei a leginkább a szociális-társadalmi értékek által motivált önkéntes csoport. Számukra legfontosabb háttér motiváció a társadalmi csoportok empatikus segítése egy társadalmi ügy keretében, továbbá az önkéntes tevékenység öröme, a közösségre találás, valamint a szervezet munkatársainak elismerése.⁹⁶

A magyar önkéntesek motivációit követően az észti önkéntes tevékenységet végzők motivációt szeretném kifejtetni.

Általános, sokszor közhelyesnek hangzó válasz szokott lenni a motivációk kérdésére a „jó érzés másoknak segíteni”. Vannak azonban önkéntesek, főleg a fiatalok körében, akik számára egyéb értékek is indítékul szolgálhatnak.

A 2009-ben végzett kérdőíves kutatás eredményei szerint a fő motiváló faktorok az önkéntes tevékenység végzésére a következők:

- a hasznosság érzése (az önkéntesek 66% - a)
- a szabadidő hasznos eltöltése (64%)
- a segítség más embereknek (63%)
- lehetőség a más emberekkel való ismerkedésre (62%)
- elégedettség és boldogság érzése (61%)
- jó időtöltés más emberekkel (60%)
- új ismeretek, készségek, tapasztalatok szerzése (52%)
- új kapcsolatok (51%)

⁹⁵ Fényes – Kiss (2011) 11. p.

⁹⁶ Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán: A magyar önkéntesek motivációi- A Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján. Civil Szemle, 2011. /4. 25. p.

- a jó munka megtalálásának lehetősége (44%)
- a társadalom fejlesztése (41%).⁹⁷

Ebből is látszik, hogy az emberek, és az emberi motivációk, értékek sokfélék. A legkevésbé a társadalom fejlesztése, és a jó munka megtalálásának lehetősége volt fontos az önkénteseknek. Mindenképpen pozitívum, hogy a megszokott motiváló erők mellett megjelenik az elégedettség, és boldogság érzése. Ennek a tényezőnek jelentős preventív szerepe lehet az önkéntesek mentális egészségének megőrzése érdekében.

Ezeztől az adatoktól eltekintve nincs olyan közölt kutatás, amely ettől frissebb adatokat közölne. A motivációk alapján Észtországban nem állítottak fel olyan önkéntes típusokat, amelyeket hazai területen Czike Klára csoportosított.

⁹⁷ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

5. Az önkéntesség fejlesztési stratégiája, és az Önkéntesség Európai Évének eredményei 2011-ben

Az Önkéntes Központ Alapítvány által közreadott magyarországi fejlesztési stratégia⁹⁸ foglalja össze, hogy 2007-2017 között milyen célokat kell megvalósítani az önkéntesség terén, és hogy ezek a célok milyen eszközökkel, hogyan valósíthatók meg.

A Stratégia szerint a megvalósítandó tevékenységek 3 fontos célt szolgálnak, melyek a következők:

- az önkéntesek számának növekedése,
- a fogadó szervezetek számának növekedése,
- a szervezetek professzionálisan fogadják az önkénteseket.

Erősségként kell értékelnünk, hogy Magyarországon az önkéntességet törvény szabályozza, amely elismeri e tevékenység társadalmi jelentőségét. Másik pozitívum, hogy a 14 éven felüliek 40%-a végez önkéntes tevékenységet, az önkéntes programokat pedig pályázatokkal is támogatják. Mindemellett kiemelendő a kormányzat részéről tanúsított együttműködés, és nyitottság.

Az erősségek mellett több gyengeség is megfigyelhető. Ezek közül az első, hogy az oktatási rendszer általában nem tartalmaz az önkéntességre motiváló elemeket, vagyis sem felvételi pontként, sem gyakorlati időként, sem kreditpontként nem beszámítható. Ez is oka annak, hogy a fiatalok önkéntességben való részvétele - a lehetőségekhez képest – alacsony. Második gyengeségként említeném, hogy nincs elég információja az embereknek az önkéntességről, annak jelentőségéről, és az önkéntes számára jelentkező előnyeiről.

Harmadik hiányként említeném, hogy az önkéntességről és annak fejlődéséről nem rendelkezünk rendszeres kutatásokkal.

Emellett fontos megemlítenünk, hogy az önkéntesség nem kiemelt támogatási terület, csak egy téma a civil szférán belül.

Végül, de nem utolsó sorban rendkívül fontos, hogy az önkéntességgel kapcsolatos jelenlévő sztereotípiák megakadályozzák az emberek kapcsolódását az önkéntes tevékenységekhez.

⁹⁸ A továbbiakban: Stratégia

Ezek alapján 7 kitűzött stratégiai cél megfogalmazására került sor:

1. az egyének ösztönzése önkéntes tevékenységek végzésére, melynek eszköze lehet az iskolai rendszerekben való elismerés, motiválás,
2. az önkéntesség ösztönzése a pozitív töltetű, és megfelelő információáramlás biztosításával,
3. infrastruktúrafejlesztés önkéntes központok létrehozásával, az önkéntes programokhoz szükséges anyagi források biztosításával,
4. az önkéntesek formális programokhoz, fogadó szervezetekhez, és intézményekhez kapcsolása
5. az önkéntesség és az állami intézmények kapcsolatának erősítése, annak érdekében, hogy az állami intézményekben is fogadják az önkénteseket, és legyen a szervezeten belül az önkénteseknek koordinátora,
6. a fiatalok és az idősebb generáció bekapcsolása az önkéntes tevékenységekbe (az idősek tapasztalatainak hasznosítása),
7. hosszabb távú pályázati lehetőségek.⁹⁹

A stratégia által kitűzött célok 2017-ig várható eredményei közül a legjelentősebb, hogy a felnőtt lakosság 60%-a vegyen részt önkéntes tevékenységben. Fontos, hogy az általános-, és középiskolák felében legyen lehetőség önkéntes programban való részvételre, és hogy a felsőoktatási intézmények felében kreditpontként legyen beszámítható az önkéntes munka. Ezen túlmenően várható eredmény, hogy évente legalább egy alkalommal kormányzati szinten ismerjék el az önkéntesek által végzett munkák értékét, különböző kategóriákban.¹⁰⁰

A szociális és egészségügyi területen várható intézkedés az önkéntesek integrációja, melynek során a szociális intézményeknek olyan reformokat kell elindítaniuk, amik által az önkéntesek munkába való bekapcsolódása gördülékenyebbé válik. Másik fontos dolog a módszertani központok támogatása abban, hogy az önkéntesek alkalmazásával kapcsolatban, civil szervezetekkel közösen új programokat tudjanak elkezdni.¹⁰¹

⁹⁹ Czike Klára – F. Tóth András (2006): A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017. Önkéntes Központ Alapítvány 9-11.p.

¹⁰⁰ Czike – F. Tóth (2006) 14. p.

¹⁰¹ Czike – F. Tóth (2006) 22. p.

Az Önkéntesség Európai Éve és az Unió soros elnökségének első feléve Magyarország számára óriási lehetőséget adott arra, hogy megosszuk tapasztalatainkat az önkéntességről, és minél több embert elérve, bevonva kihangsúlyozzuk az aktív állampolgárság pozitívumait.

Az Európai év eseményeinek összegzése és értékelése céljából a Civil Szemle Alapítvány 2011 szeptemberében egy szemináriumot szervezett. Ennek a szemináriumnak a jóvoltából fogom ismertetni a 2011-es év eredményeit.

Az Önkéntes Központ Alapítvány igazgatója – F. Tóth András - arról számolt be, hogy 2011-ben az önkéntesség a közgondolkodás elemévé vált, és az embereknek nem kell elmagyarázni azt, hogy mit jelent önkéntes munkát végezni. Ez az év nem értékelhető az előzmények nélkül. A fejlődés egyértelműen az ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Éve kapcsán indult el, amikor civil szervezetek, szakemberek tudásukat, külföldi tapasztalataikat felhasználva az önkéntesség megismertetését, népszerűsítését, és a törvényi szabályozás megszületését tűzték ki célul.

Nagy jelentőséggel bír a 2005 - ben elfogadott önkéntes törvény, amely egyértelműen szabályozza, hogy ki az önkéntes. A jövőre nézve fontos lenne tovább fejleszteni ezt a jogszabályt, és hogy az egyes ágazatok rendeletei is szabályozzák az önkéntességet.

F. Tóth András szerint szintén jelentős mérföldkő az Európai Bizottság által 2006-ban elfogadott, 10 évre szóló önkéntes stratégia. A stratégia célul tűzte ki a fiatal és az idős generáció önkéntes munkába való bevonását, az állami intézmények szerepvállalásának növelését, és az emberek ösztönzését az önkéntes munka vállalására.¹⁰²

Az év előkészítése során civil szervezetek képviselőinek közreműködésével született meg a Nemzeti Program, amely az önkéntes év feladatait, eseményeit, elsődlegességét foglalja össze. Ennek a programnak fő célja a Nemzeti Önkéntességi Stratégia kidolgozása és elfogadása. A stratégia négy fő feladatot fogalmaz meg, melyek közül az első a figyelemfelhívás, és népszerűsítés. 2011 folyamán ezen a területen sikerült a legjobb eredményeket elérni, hiszen rengeteg program, és több szakmai konferencia is megrendezésre került. Második fontos feladat a fogadó szervezetek kapacitásának erősítése, amely területen az európai év áttörést nem hozott.

A harmadik kiemelt cél a szabályozási környezet továbbfejlesztése, az önkéntes törvény felülvizsgálata, az önkéntes stratégia elfogadása. Az utolsó feladat az elismertetés, melynek egyik eszköze a számos önkéntességi díj, amelyeket alapítottak országos és helyi szinten is.

¹⁰² Nagy Renáta et al.(2011): Az önkéntességtől az aktív állampolgárságig – beszámoló a Civil Szemle szemináriumról. Civil Szemle 2011/4. 50. p.

emellett az is fontos lenne, hogy a tanulmányok, illetve a munkanélküliség ideje alatt végzett önkéntes munka során elsajátított kompetenciákat, tapasztalatokat elismerjék az álláskeresésnél is.

Az Európai Önkéntes Szolgálat (EVS) Csóka Dóra előadásában számolt be a szolgálat tevékenységéről és a Fiatalok Lendületben programról.

Az Európai Unió kiemelt célja a fiatalok és a fiatalokkal foglalkozó korosztály támogatása, az aktív állampolgárságra nevelés és a nem - formális tanulás előmozdítása. A szolgálat támogatja a 18-30 év közötti fiatalok külföldön végzett önkéntes tevékenységét. Hazánk 2000-től vesz részt a programban, amelyben a fiatalok egy határon túli civil szervezetnél heti 35 órában dolgoznak. Nagyon fontos a hátrányos helyzetű fiatalok bevonása, de az sem elhanyagolható, hogy a fogadó szervezet is elégedett legyen az önkéntessel. Az EVS- hez küldő és fogadó szervezetek pályázhatnak, a fiatalok pedig a nemzeti irodáknál tudnak jelentkezni. A magyar szervezetek 160 külföldi fiataalt fogadtak önkéntesként, és 220 magyar fiatal mehetett külföldi szervezetekhez, önkéntes munkavégzés céljából.

A fiatalok számára a legfontosabb motiváló erő az, hogy szeretnének világot látni, új dolgokat megismerni. Ezt követte a szociális tényező, mely szerint az önkéntes tevékenység hasznos időtöltés. Ezzel szemben kevésbé fontos volt a fiatalok számára a karrier és nyelvtanulás adta lehetőségek.¹⁰³

Az Európai Unió sokat foglalkozik a fiatalok munkanélküliségének kérdéskörével, és próbál különféle megoldásokat találni e folyamat visszafordítására. Ennek egyik módja lehet az EVS keretében működő programok alakítása, fejlesztése.

Ezt a célt szolgálja a Youthpass tanúsítvány bevezetése is, ami az önkéntes szolgálat elismertetését szolgálja az álláskeresésnél. Az önkéntes munka által megszerezhető kompetenciákat három csoportba sorolják. Közöttük az első a személyes kompetenciák csoportja. Ezen a területen fejlődik a fiatalok autonómiája, felelősségvállalási képessége, mobilitása. A szakmai kompetenciák területén egyértelműen fejlődik a csapatmunkára való készség és a nyelvismeret. A társadalmi-kulturális területen a sikeres, aktív európai állampolgárként való fellépés és tevékenykedés esélye sokszorozódik meg.

¹⁰³ Nagy et al. (2011) 51. p.

Az Ökomenikus Ifjúsági Alapítvány munkatársa, Gábor Miklós kiemelte, hogy az egyházak számára nem elsődleges célfeladat az önkéntesség. A legfontosabb az, hogy az egyház „épüljön” az önkéntes munka által. Az önkéntes tevékenységnek köszönhetően a fiatalok barátokat és otthont találnak az egyházban, jó közösségbe kerülnek, és hasznosnak érzik magukat. Sok területen van jelenleg is összekötő kapocs a civil szervezetekkel, hiszen a mai non profit szervezetek gyökerei az egyházi jótékonyági egyesületekben lelhetőek fel. Az előadáson bemutatásra került az egyik legnépszerűbb ökomenikus program, a 72 óra kompromisszum nélkül. A programot 6-7 európai országban egy időben rendezik meg, és a résztvevők száma dinamikusan növekszik. A program elsődleges célja megismertetni a fiatalokat a jótékonyági, illetve szociális munkával. A felekezeti önkéntes programok közül a Csillagpont református találkozót kétévente rendezik meg, és 2011-ben több mint 600 önkéntes vett részt rajta.¹⁰⁴

Ezek után nézzük meg az önkéntességre vonatkozó fejlesztési terveket az észt államban. Észtországban két kulcsfontosságú nemzeti dokumentum van, amely az önkéntességet és a civil kezdeményezések fejlesztését szolgálja.

Ezek közül az első az Észt Civil Társadalmat Fejlesztő koncepció, amely a nemzeti stratégia alapját képezi a civil társadalom fejlesztésére. A koncepció célul tűzte ki a kormány, és a nonprofit szervezetek közötti szoros együttműködést. Ez a terv az önkéntes tevékenység szerepét is hangsúlyozza, a demokrácia és a személyes fejlődés tükrében. A koncepciót 2002-ben fogadta el az észt parlament.¹⁰⁵

A másik ilyen tervezet a Civil Kezdeményezéseket Támogató Terv, amely 2007-2010 között került megvalósításra. A terv célja a kedvező feltételek megteremtése a civil kezdeményezésekhez.

Az Önkéntesség Észt Nemzeti Fejlesztési Terve - amely 2007-2010 közötti időszakra tűzte ki céljainak megvalósítását – 4 fő célkitűzést tartalmaz.

Ezek közül elsőként megemlíthető az önkéntesség fontosságának, és értékének hangsúlyozása, tudatosítása az állampolgároknál. Ez magában foglalja az önkéntesség mérési

¹⁰⁴ Nagy et al. (2011) 52-53. p.

¹⁰⁵ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

módszereinek fejlesztését, az önkéntesek napjának megszervezését, az önkéntességre való hajlandóság növelését, a megfelelő adatgyűjtést, és azok vizsgálatát az önkéntességről.

A fejlesztési terv második célja az önkéntesség tudatosítása az emberekben a következő tevékenységeken keresztül: éves kampányok szervezése, jó gyakorlatok bemutatása szektoronként, a képzési intézmények, és résztvevők megfelelő informálása.

Harmadik célkitűzésként a terv megfogalmazta a kedvező jogi keretek iránti igényt. Ennek megvalósításához a terv javasolja az önkéntesek, és szupervízorok képzésének biztosítását, a jobb együttműködést a magán, és nonprofit egyesületek között, valamint a tanácsadás biztosítását az önkénteseknek.

A negyedik és egyben utolsóként kitűzött cél fejleszteni az önkéntes tevékenységek hálózatát, melyhez az alábbi módszereket javasolja: fórumok szervezése az önkéntességgel kapcsolatban, nemzeti szintű hálózat kialakítása, szemináriumok szervezése a nonprofit szervezeteknek, a kormányszatnak és az önkénteseknek, valamint integrálni az önkéntességet az oktatási rendszerbe.¹⁰⁶

Láthatjuk tehát, hogy a hiányosságok, és a tervek hasonlóak a két országban. Mindkét ország fontosnak tartja a szorosabb együttműködést, a pontosabb információszolgáltatást. Emellett kiemelendő az önkéntesség értékének tudatosítása, és az oktatási rendszerbe való integrálása. (Kivételt képez ez alól, hogy az önkéntesség jogi keretei Magyarországon biztosítottak.)

Észtországban az Önkéntesség Európai Évének eseményei a nemzeti stratégiában vannak rögzítve. A 2011-es Akció terv megvalósulását számos önkéntes szervezet, az Önkéntes Fejlesztő Központ, a Belügy Minisztérium, és az Oktatási Minisztérium felügyeli.¹⁰⁷

A tavalyi évben számos program valósult meg Észtországban is az önkéntesség fejlesztése érdekében. Ilyen programok voltak a nyitó, és záró ünnepség megszervezése, folyamatos információnyújtás a nemzeti lapokban, újságokban, nyomtatott és internetes anyagok biztosítása és terjesztése az önkéntességről. Emellett fontos volt még regionális képzések, és szemináriumok tartása, több hónapon keresztül.

¹⁰⁶ http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf

¹⁰⁷ <http://www.mhe-sme.org/assets/files/NEPtrainings2011-2/Volunteering%20in%20the%20mental%20health%20sector%20in%20Estonia.pdf>

Jelentősnek tartom, hogy a legjobb önkéntes tevékenységet végző iskolákban díjakat adtak át a tevékenység elismerésének jeléül, ezzel is népszerűsítve az önkéntességet. Ezeken túlmenően minden hónapnak volt egy kiemelt témája, így például májusban az ifjúság helyzete volt terítéken. Ezen kívül az október hónap a szociális területnek volt szentelve, de bővebb publikáció erről angol nyelven még nem olvasható.¹⁰⁸

¹⁰⁸ <http://www.mhe-sme.org/assets/files/NEPtrainings2011-2/Volunteering%20in%20the%20mental%20health%20sector%20in%20Estonia.pdf>

6. Az észti önkéntes munkáról szerzett tapasztalatok hasznossága, megjelenítése a magyar szociális ellátórendszerben

Amint az a második fejezetben bebizonyosodott, az észti jogi környezetben nincs lefektetve sem az önkéntes személye, sem az önkéntes tevékenység végzésére vonatkozó szabályok. Ezzel szemben mégis azt láthatjuk, hogy a gyakorlatban az önkéntesség remekül működik, amely több – a saját tapasztalaton, és irodalmakon alapuló – jelenleg is aktív önkéntes programon keresztül került bemutatásra. A szabályozatlanság hiánya – jóllehet a legitimitás nagyon fontos - nem feltétlenül jelenti az önkéntesség helytelen működését. Az észti gyakorlatban a kulcsszó a rugalmasság, amelyet az észtek meg akarnak őrizni, és amelyre nekünk, magyaroknak is szükségünk van.

A továbbiakban szeretném kifejtetni, hogy miért lehetnek hasznosak a magyar szociális ellátórendszer egészének az Észtországban működő önkéntes programok, a felsőoktatásban is megjelenő önkéntesség és saját tapasztalataim.

Az első dolog, amelyet - mint leendő szociálpedagógus – nagyon hasznosnak tartok, az az önkéntesek felé tanúsított maximális bizalom, és egyenrangúság az észti szociális szakemberek részéről.

Azt hiszem, egyet érthetünk abban, hogy az ember a munkáját is szívesebben végzi egy olyan munkahelyen, ahol tudja, érzi, hogy megbecsülik, elismerik a munkáját, barátságos és jó munkakapcsolatot alakított ki a kollégáival. Ez fokozottabban érvényes az önkéntes tevékenység vállalására is, hiszen ha az egyén felajánlja a szabadidejét, nagyobb lelkesedéssel teszi azt egy olyan intézményben, ahol tudja, hogy örömmel fogadják.

Az intézmények szociális munkásai, alkalmazottai által tanúsított pozitív attitűd azért is rendkívül fontos, mert az önkéntesek – a bizalom, az autonómia, a tevékenység elismerése által – fokozottan motiváltakká válnak a hosszabb önkéntes programokban való részvételre. Sőt, a megtapasztalt pozitívumok hatására ők maguk fogják ajánlani az adott intézményt barátaiknak, kortársaiknak, mint a társadalmi munkájukra „értelmes” intézményt. Ennek eredményeként az intézmény egyre több önkéntes munkájára számíthat.

Az önkéntesek munkájukkal nemcsak a rászoruló csoportokat, egyéneket támogatják, hanem nekünk, szociális szakembereknek is óriási segítséget jelenthetnek. Egyfelől a munkamegosztásnak köszönhetően a hivatásos szociális munkás kellő figyelmet tud szentelni

a sokproblémás klienseknek, illetve olyan területekre is tud koncentrálni (pl. pályázatírás), amelyekre addig nem volt lehetősége. Másfelől, mivel munkavégzése feltehetőleg eredményesebb, sikeresebb lesz, csökken a kiégés kialakulásának esélye, amely a szociális szférában mindinkább megjelenik.

A pozitív légkör kialakításán kívül rendkívül fontos, hogy biztosítva legyen az önkéntesek számára havi rendszerességgel a szupervízió, munkája koordinálásához pedig egy mentor.

A második remek lehetőség lehet - az önkéntesség elterjesztésére Magyarországon – az önkéntesség megjelenése, megjelenítése a felsőoktatás rendszerében.

Az észt mintához hasonlóan az önkéntes gyakorlat legyen elérhető a magyar hallgatók számára is, mint szabadon választható tantárgy. Ezért a tantárgyért a hallgató részesüljön 4 kreditpontban, amely ösztönözni fogja e tevékenység vállalására.

Az önkéntesség integrálását a felsőoktatásban azért tartom remek lehetőségnek, mert a 18 éven felüli fiatalokat szólítja meg, vagyis pontosan azt a korosztályt, amelynek körében célul tűzte ki a fejlesztési stratégia az önkéntesek számának növelését. Ezzel együtt ez a korosztály az, amelyik megfelelő felelősségtudattal, aktivitással, és kreativitással rendelkezik az önkéntes tevékenységek színvonalas elvégzéséhez. Emellett az önkéntes hallgatók küldesefogadása révén szorosabb együttműködés kezdődhet meg a szociális és felsőoktatási intézmények között. A kooperáció velejárója a gyorsabb információcsere a különböző önkéntes programokról, külföldi önkéntes pályázati lehetőségekről. Ezzel együtt a szociális intézmények számára a felsőoktatási intézmények nagy segítséget nyújthatnak az adománygyűjtő, jótékony akciók, esetleges továbbképzési-, illetve álláslehetőségek hirdetésében. Az együttműködés következtében népszerűbbé válhatnak a szociális terület intézményei, amellyel egyre nagyobb számú önkéntes segítőt szólíthatnak meg, motiválhatnak e nemes feladatra. Az önkéntes hallgatók munka iránti lelkesedése, érdeklődése, tenni akarása új lendületet adhat az adott intézmény szakembereinek, elősegítve ezzel a szakmai sikereket, új ötletek megszületését és így a kiégés megelőzését.

Az ésszt gyakorlatban megvalósuló önkéntesség másik pozitív eleme az idősek nappali ellátásának modellje, amelyet Németországból vettek át 1995-ben. A dolgozat negyedik fejezetében bemutatott modell alkalmazását rendkívül hasznosnak tartanám a magyar szociális területen.

Egyrészt e modell alkalmazásával nagyobb számban lennének bevonhatóak az idős korosztály tagjai az önkéntes tevékenységekbe, miként az a magyar stratégiában Czike Klára és F. Tóth András (2006) által is célként fogalmazódott meg.

Az idős korosztály bevonásával az aktív idősödés politikája valósulhat meg, amely mint tudjuk sok szempontból hasznos a társadalom egésze számára. Az idős nyugdíjba vonulását követően némileg értéktelennek, kevésbé fontosnak érzi magát, vagyis megjelenik nála a depresszió. Éppen emiatt lehet hasznos az idős számára az önkéntesség: hasznosnak érzi magát, emellett egy új közösséghez fog tartozni, amelynek tagjai kölcsönösen oda figyelnek egymásra. Ez azért is nagyon fontos, mert az az idős, aki nem idősotthonban él és nincsenek hozzátartozói, akik gondját viseljék, elszigetelten, magányosan élik mindennapjaikat. A kapcsolatok beszűkülése miatt az idős nem osztja meg problémáit senkivel, így könnyebben kialakulhat bármilyen veszélyhelyzet (baleset, rosszullet, energia ellátás problémái). Az idősek önkéntességben való részvétele nemcsak magának az idősnek, hanem a segítettnek is nagyon sokat jelenthet. A segített – legyen az egy idősotthonban lakó, önmagáról gondoskodni képtelen idős, vagy egy gyermekotthonban nevelkedő gyermek – számos dolgot tanulhat az önkéntestől. A gyermekek tisztelni fogják az időseket, az idős tapasztalatai által pedig új ismereteket szerezhetnek régi hagyományokról. Az idősek irányában tanúsított tiszteletlenség, udvariatlanság – amely tapasztalataim szerint a mai korban fokozottan megjelenik – az idősek mélyebb megismerésén keresztül átalakulhat elfogadássá, tiszteletté.

Az idősebb korosztály önkéntességben való számbeli gyarapodásán túl minőségi javulásról is beszélhetünk e modell kapcsán. Az idősek – mivel önsegítő csoportokat hoznak létre, s emellett másokat is támogatnak, nagy segítségére lehetnek a szociális ellátórendszer intézményeinek. E kettős feladat felvállalásával hozzájárulnak az időskor problémáinak megelőzéséhez, valamint a gyermekek neveléséhez, gondozásához.

Az idős korosztály önkénteseinek munkáját hasznosítani lehetne a magyar közoktatási intézményekben, gyermekjóléti szolgálatokban, valamint a gyermek- és lakásotthonokban egyaránt.

A magyar szociális szakma számára a - szintén már korábbiakban bemutatott - Big Brother, Big Sister¹⁰⁹ észt önkéntes program az egyik legkiemelkedőbb és a legnagyobb eredménnyel kecsegtető lehetőség.

A programnak számos előnye van. Az egyik, hogy az önkéntes csak egy gyermekkel foglalkozik, vagyis a tevékenység során megjelenik a szociális munkában elsőként Mary Richmond által megfogalmazott egyéni esetkezelés (social case work) módszere.¹¹⁰

Az önkéntes figyelmét így csak arra az egy gyermekre, és annak családjára fordítja. A program másik pozitívuma, hogy nem napokra, vagy hetekre szól, hanem egy egész évet ölel fel. A hosszabb időtartam, és az ez idő alatt kialakított bizalmi kapcsolat az önkéntes és a gyermek között eredményes munkavégzést feltételez. A következő érv, amely a modell mellett szól, az az, hogy mindenki számára elérhető: a problémákkal küzdő és a megbízható barátra vágyó gyerekeknek is segítséget nyújthat, illetve a szociális területen ismeretekkel nem rendelkező személy is lehet önkéntes az előzetes képzés elvégzését követően. A képzésen túlmenően az önkéntes számára havi rendszerességgel biztosított a szupervízió, ahol elmondhatja sikereit, kudarcait, érzelmeit, valamint tanácsot kérhet. Azt gondolom ez az egyik legalapvetőbb feltétele a sikeres munkának, a kiégés megelőzésének.

A fentiekén túl a program hazai megvalósítása nagyban hozzájárulna az egész gyermekvédelmi rendszer hatékonyabb, eredményesebb működéséhez, mert:

- az önkéntes segítségével, odafigyelésével várhatóan kevesebb gyermek szorul a gyermekvédelmi szakellátás intézményeire, illetve hatósági intézkedésekre,
- amennyiben az önkéntes tevékenység során olyan jellegű probléma adódik, amelyben az önkéntes nem rendelkezik megfelelő kompetenciával, illetve nem tudja azt kezelni, a megoldás érdekében jelzéssel élhet a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaihoz,
- a gyermekekre fordított figyelemnek köszönhetően kevesebb az esélye a deviáns viselkedés kialakulásának,
- a gyermekek egyéni támogatásával az önkéntes és a pedagógus között egyfajta munkamegosztás alakulhat ki, így a szociális szakember olyan területekre (pl. pályázatírás, rendszeres családlátogatás, családok helyzetének felmérése, stb.) is fókuszálhat munkája során, amelyekre addig nem volt lehetősége,

¹⁰⁹ „Nagy Testvér” önkéntes program

¹¹⁰ Müller, C. Wolfgang (1988): Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá? A szociális munka módszertanának története 1883-1945. 70. p.

- a feladatok eloszlása következtében a szociális munkás eredményesebben tudja végezni munkáját, kiegyensúlyozottabb lesz, így elkerülhető a kiégés,
- a szülő - látva a gyermek és az önkéntes között kialakult pozitív kapcsolatot – megtapasztalhat egy az övétől eltérő „nevelési” stílust, attitűdöt, amelynek hatására ő maga is elfogadóbbá, együttműködőbbé válhat,
- ennek eredményeként feltehetőleg kisebb mértékben jelennek meg a szülő – gyermek közötti kapcsolati zavarok, ezzel egyidejűleg kisebb mértékben lesz szükség szociális szakember bevonására.

Azt hiszem, hogy a program fent felsorolt előnyei mind a gyermekvédelmi rendszer produktív működését szolgálhatják.

Mint az bebizonyosodott, az észt önkéntes munka, a jogi szabályozatlanság hiánya ellenére, rendkívül jól működik. A lehetőségek az önkéntesség elterjesztésére szinte korlátlanok, csak fel kell ismernünk őket.

A konkrétan szociális szférában való önkéntesség elterjesztését rendkívül fontosnak tartom, mert e tevékenység által az önkéntesek megismerhetik más társadalmi csoportok szocioökonómiai státuszát, így empatikusabbá válnak embertársaik iránt. Ennek másik jelentősége abban áll, hogy az önkéntes megismerve más emberek életkörülményeit, megtanulják elfogadni és értékelni saját helyzetüket, az elégedetlenkedést felváltja az elégedettség érzése.

A gyakorlati munkám során fokozottan törekedni fogok arra, hogy ilyen és ehhez hasonló önkéntes programok valósulhassanak meg a magyar szociális ellátórendszer működésében. Azt gondolom, hogy ha ma minden magyar ember, aki teheti, csak egy gyermeknek, vagy idősnek nyújtana segítő kezet, támogatást, akkor egy sokkal erősebb társadalom lehetnénk. Akkor valóban elmondhatnánk, hogy Magyarország megújul.

7. Epilógus

A dolgozat utolsó szakaszában szeretném összefoglalni az egyes fejezetek tartalmát, és azok konzekvenciát, a bevezetőben felvázolt hipotéziseimre kapott válaszokat.

A dolgozat első, és legfontosabb elemét képezte az önkéntesség fogalmának szakirodalomban való értelmezése, és annak jogi meghatározása. Az önkéntesség fogalmát mind magyar, mind észt területen körbejártuk.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a magyar jogrendszerben le van fektetve, hogy ki, milyen feltételekkel lehet önkéntes Magyarországon. A 2005. évi LXXXVIII. törvény jelentőségét nem lehet eléggé kihangsúlyozni, hiszen nemcsak az önkéntest, mint személyt definiálja, hanem jogi keretet ad a szervezetekben végezhető önkéntes tevékenységeknek, a fogadó szervezetek kötelezettségeit, feladatait is lefekteti. A törvény azt is kifejti, hogy milyen területeken működő szervezeteknél vállalhat önkéntes tevékenységet az egyén.

Ezzel szemben Észtországban az önkéntesség pontos fogalma kevesek számára ismert, és nincsenek meg az önkéntesség jogi keretei. A büntetés végrehajtási intézményekben végzett önkéntes tevékenység fogalma nem alkalmazható minden területen, ezért nagyon fontos lenne egy pontos törvény létrehozása az észt kormányzat részéről.

Mindezeket figyelembe véve elmondható, hogy első hipotézisem - mely szerint egyik országban sincs az önkéntességnek pontos jogi meghatározása – nem igazolódott be, amely hazánk szempontjából nagyon pozitív.

A harmadik fejezetben bemutatásra kerültek a nonprofit szervezetek jogi formái, működési területeik, bevételi forrásaik, és funkcióik. Ezen túlmenően igyekeztem bemutatni a szociális területen működő civil szerveződések tevékenységeit, igaz nem rendelkezünk friss, és konkrétan az erre a területre fókuszáló irodalommal.

A nonprofit szervezetek formái hasonlóak a két országban, legelterjedtebbek az egyesületi, és alapítványi formák. A civil szervezetek tevékenységi területei is hasonló képet mutatnak. A szociális célú szervezetek mindkét ország esetében kissé háttérbe szorultak, én jelentősebbnek gondoltam szerepüket a társadalomban.

Kutatásom harmadik célkitűzése volt választ kapni arra a kérdésre, hogy Magyarországon nagyobb számban vannak-e civil szervezetek, alapítványok a társadalom hátrányos helyzetű tagjainak támogatására. Ahogyan azt a 2010-es KSH adatok közlik, Magyarországon 5749 aktív szervezet működik a szociális ellátás területén. Ezzel szemben Észtországban- igaz,

hogy ez az adat 2008-as – az ugyanezen területen működő szervezetek száma mindössze 1200. Ennek fényében elmondható, hogy feltételezésem beigazolódott.

A dolgozat negyedik fejezetében az önkéntesek arányaira, és azok demográfiai jellemzőire voltam kíváncsi. Emellett kifejtettem, hogy milyen ösztönző erők hatnak az emberekre, hogy önkéntes tevékenységet vállaljanak.

E fejezetben két feltevésemre is megkaptam a választ. Második hipotézisem szerint a nagyfokú társadalmi szolidaritás kapcsán az észti államban nagyobb az önkéntes tevékenységet végzők aránya.

Észtországban a formális keretek között, tehát szervezetekhez kötődő önkéntes tevékenységet végzők aránya a teljes népesség 28% - a. Észtország népessége körülbelül 1,3 millió fő, vagyis összesen több mint 250 ezer ember vesz részt önkéntes tevékenységben. Ez elég magas szám, ahhoz képest, hogy az észtek a magyar népesség alig több mint 10% -át teszik ki. Hozzá kell tennünk, hogy ez az adat az összes tevékenységi területre értendő. A szociális gondoskodás területén az önkéntesek 10% - a tevékenykedik. Ha csak ezt az adatot vesszük alapul, akkor is 130 ezer emberrel számolhatunk.

Magyarországon a 2010-es adatok szerint több mint 418 ezer önkéntes tevékenykedik, vagyis a magyar önkéntesek száma több. Viszont nem szabad elfeledni, hogy az önkéntesek arányát tekintve más a helyzet: Magyarország népessége körülbelül 10 millió, vagyis a magyar népességnek mindössze 5%-a vesz részt formális keretek között önkéntes tevékenységekben. Ez az arány az észtek 28%-os arányához képest nagyon alacsony. A konkrétan a szociális területen tevékenykedő önkéntesek arányáról hazánkban nem rendelkezünk pontos adatokkal. A fentiek alapján ez a hipotézis is bizonyítást nyert, mert az észti önkéntesek nagyobb arányban képviseltetik magukat.

Másik kérdésem volt a témával kapcsolatban, hogy megtudjam, melyik korosztály képviselteti magát legnagyobb arányban az önkéntes tevékenységekben. Kérdésemre a 2011-ben közzreadott észti nemzeti jelentés, és az Európai Unió tanulmánya szolgáltatott választ.

Az adatok alapján az önkéntesek legnagyobb arányban – magyar és észti részből egyaránt – a 30-50 év közöttiek köréből kerülnek ki. Erre magyarázatként szolgálhat, hogy a fiatalok önkéntességre való ösztönzése nincs jelen az oktatási rendszerekben, illetve, hogy a családalapítás miatt a fiatalok szabadideje korlátozott.

A későbbiekben bemutatásra kerültek az önkéntességre vonatkozó fejlesztési tervek, koncepciók, és az Önkéntesség Európai Évének eseményei, eredményei. Utóbbiról jelenleg

még kevés forrás elérhető. Láthattuk, hogy a tervek, az azokban megfogalmazott célok nagyban hasonlítanak, legyen szó akár a civil szervezetek és a kormányzat együttműködéséről, az önkéntesség elismeréséről különböző ösztönzők bevezetésével, vagy az önkéntesség, mint kutatási terület fejlesztéséről.

A dolgozat utolsó fejezetében kifejtettem, hogy az észti önkéntes gyakorlatban megvalósuló programok, modellek számos aspektusokból hasznosak lehetnek a magyar szociális ellátórendszer számára. Vagyis hipotézisem - mely szerint keresem, hogy vannak –e olyan lehetőségek az észti önkéntes tevékenység gyakorlatában, amelyek megjelenítése a hazai szociális szférában eredményesek lehetnek – beigazolódott. Gyakorlati munkám során arra fogok törekedni, hogy ösztönözzem az adott intézményt az önkéntesek, illetve a munkájukat segítő koordinátorok, szupervízorok igénybevételére. Emellett célom, hogy részt vállaljak olyan önkéntes programok megvalósításában, amelyek a balti államban hatékonyan működnek.

A dolgozat megírása során törekedtem a legfrissebb, és legrelevánsabb forrásokra támaszkodni. A kutatás nehézségét adta a konkrétan a szociális területre koncentráló források, és a megfelelő angol nyelvű irodalmak hiánya. Ettől eltekintve kutatásom elérte kitűzött célját, hiszen minden feltevésemre megtaláltam a választ, amelyek talán egy új utat nyithatnak meg a terület kutatásával, fejlesztésével kapcsolatban.

Dolgozatomat egy idézettel szeretném zárni, melyet Dan Millmann vetett papírra: „ A legnemesebb feladat másokat szolgálni.”

8. Irodalomjegyzék

- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi – A Magyar Önkéntes Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján. Civil Szemle 2011/4.
- Czike Klára- F. Tóth András (2006): A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017. Önkéntes Központ Alapítvány
- Czike Klára (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Budapest, Civitalis Egyesület, 2005.
- Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. Kultúra és Közösség 2011/1. 35-48. p.
- Gosztonyi Géza – Pik Katalin (1998) (szerk.): A szociális munka szótára. Budapest, Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete, Grafit Kiadó, 1998.
- Kákai László (2009): Kik is vagyunk mi? – Civil szervezetek Magyarországon. Pécs, 2009.
2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.
2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.
- Kuti Éva (2008): Civil Európa – Civil Magyarország 2008.
- Mészáros Zoltán et al. (2011): Kutatás a társadalmi felelősségről és az önkéntességet nem végzők attitűdjeiről. In: Mester Dániel (szerk.): Köztár. hu: Közszolgáltatás, esélyegyenlőség, önkéntesség. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2011.
- Miles, Hewstone et al. (2008): Introduction to Social Psychology. Blackwell, 2008.
- Müller, C. Wolfgang (1988): Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá? A szociális munka módszertanának története 1883-1945. ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék, 1992
- Nagy Renáta – Gyorgyovich Miklós – Péterfi Ferenc (2011): Önkéntességtől az aktív állampolgárságig – beszámoló a Civil Szemle szemináriumról. Civil Szemle 2011/4.
- Nárai Márta (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. Esély 2005/1. 111-133. p.
- Nárai Márta (2008): A nonprofit szervezetek funkciói a mindennapi életben. 41-62. p. In: Szretkyó György-Vezér Mihály (szerk.): A nonprofit szektor és az egészségügyi, szociális

szolgáltatások – a nonprofit szervezetek szociológiai és társadalom-gazdaságtani problémái. Pécs, Comenius Kiadó 2008.

Nárai Márta (2010): Ismeretek és vélemények a nonprofit szektor szervezeteiről. Civil Szemle 2010/2. 5-21. p.

Roberts Compton, Beulah – Galaway, Burt (1984): A szociális munka természete. In: Hegyesi Gábor – Talyigás Katalin (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata I. kötet. Általános szociális munka. Budapest, nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2004.

Pik Katalin (2004): A szociális munka története Magyarországon (1817 – 1990) Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 2004.

Soós Zsolt (2005): A szociális munka alapjai. Pécs, Comenius Kiadó, 2005.

Széman Zsuzsa – Harsányi László (1999): Halak és Hálók – Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában. Nonprofit kutatások 8. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport – MTA Szociológiai Kutató Intézet, 1999.

Woods, Ronald (1992): A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése. In: Hegyesi Gábor – Talyigás Katalin (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata I. kötet. Általános szociális munka. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2004.

Internetes források:

<http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473> letöltve 2012- 08 - 10

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit10.pdf> letöltve 2012 - 08 – 10

<http://community.cev.be/download/81/333/Estonia.doc> letöltve 2012 - 07 – 30

http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/Voluntary/Policy/National_report_EE.pdf letöltve 2012 – 07 – 30

http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf letöltve 2012 - 08 – 10

<http://www.mhe-sme.org/assets/files/NEPtrainings2011-2/Volunteering%20in%20the%20mental%20health%20sector%20in%20Estonia.pdf> letöltve 2012 – 08 - 20

<http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> letöltve 2012 - 09 – 16

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpg004.html letöltve 2012 - 09 - 16

<http://www.venu.ee/?lang=eng> letöltve 2012 - 09 - 30

<http://www.tugikeskus.org.ee/projects.html#BBBS> letöltve 2012 – 09 - 25

Mellékletek

1. számú melléklet: A szociális munkáról általában

A szociális munka szociális segítő hivatás. Ebből arra következtethetünk, hogy segítenünk annak az embernek kell, akinek valamilyen szociális, életvezetési, illetve hasonló jellegű problémája van. Természetesen minden ember életében vannak olyan élethelyzetek, amelyeket igyekeznek maguk, vagy legalább is természetes támaszaik támogatásával megoldani. A hangsúly tehát nem csak magán az egyének segítségén van, sokkal inkább azon, hogy olyan emberekről van szó, akik a problémát saját erőforrásaik aktiválásával sem képesek megoldani.¹¹¹

Az egyén, csak amikor már minden természetes támaszától próbált segítséget kérni, de sehol sem járt sikerrel, akkor keres valamilyen szakmai, vagyis nem természetes támaszt. A szociális munkához akkor hasznos fordulni, amikor a probléma az egyén és a humán ökörendszer (Welch, 1987) valamelyik szintje közötti interakcióban található.¹¹² Az interakciók az egyén és a szociális környezet szintjei között kétfélek. Az egyén belép a szociális környezet különböző szintjeibe, és ott cselekszik, ezen felül a környezet összeütközésbe kerül az egyénnel. Ez a kétirányú cselekvés a szociális munka szakterülete. A szakma elméleti hozzájárulása a tudományokhoz ehhez a kétirányú területhez köthető. Gordon és Schutz (1982) kiemeli, hogy a szociális szakembernek megvan a lehetősége, hogy eltérjen ettől a területtől, és más tudományok segítségével mélyebb bepillantást nyerhet az emberi problémákba. Ilyen tudományterületek a pszichológia, és a szociálpolitika.

Bartlett (1970) nagyon pontosan meghatározza, hogy a szociális munkások nem olyan emberekkel dolgoznak, akiknek problémáik vannak, hanem olyanokkal, akik nem tudnak megbirkózni ezekkel a problémákkal. A szociális munkások célja az, hogy az ember és a társadalom működésében javulást érjenek el, mely által az individuum a későbbiek során saját erejéből tud megküzdene az életében fellépő gondokkal.

Gordon és Schutz (1982) szerint a szociális munka olyan hivatás, amely leginkább összpontosít az ember és környezete közötti kapcsolatra, és egymásra való hatásaira. Itt kiemelendő, hogy a hangsúly magán a kölcsönhatáson van.¹¹³

¹¹¹ Soós Zsolt: A szociális munka alapjai. Comenius Bt., Pécs 2005. 11. p.

¹¹² Woods, Ronald (1992): A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése In: Hegyesi Gábor – Talyigás Katalin (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata I. kötet. Általános szociális munka Budapest, Nemzeti Család-, és Szociálpolitikai Intézet, 2004. 34. p.

¹¹³ Woods, Ronald (1992) 33. p.

Pincus és Minaham (1973) később pedig Pierce (1989) meghatározták a szociális munka céljait, melyek a következők:

- erősíteni az ember problémamegoldó és – kezelő képességeit,
- erősíteni, illetve biztosítani az egyén és az őt lehetőségekkel ellátó rendszerek közötti kapcsolatot,
- az emberek számára forrásokat, és szolgáltatásokat nyújtó rendszerek hatékony működésének biztosítása,
- valamint pozitív hozzájárulás a folyamatosan változó szociálpolitikához.¹¹⁴

Gosztonyi (1998) a szociális munkát olyan professzionális tevékenységnek tekinti, amely segíti az egyéneket, csoportokat, valamint közösségeket, hogy képesek legyenek betölteni társadalmi szerepeiket a működőképességük javításával, fenntartásával. A szociális munka gyakorlata abból áll, hogy segítse az embereket abban, hogy a megfelelő szolgáltatásokhoz, szociális és egészségügyi ellátáshoz jussanak. A szociális munka végzéséhez elengedhetetlen az emberek viselkedésének, a társadalmi, kulturális intézmények, és ezek kapcsolatainak pontos ismerete.¹¹⁵

A szociális munkás céljai elérése érdekében egy indokolt eszköztárra támaszkodik. Ezeket az eszközöket az értékek, az ismeretek, és készségek széles spektruma adja.

A szociális munkás legfontosabb eszköze England (1986) szerint megérzései, vagyis önmaga. A legjobban úgy tudja saját magát használni, ha értékrendje vezeti őt. A szociális szakembernek hinnie kell minden ember egyediségében, illetve méltóságában, akkor is, ha az ember nem működik megfelelő módon a társadalomban.

A szociális munka olyan hivatás, amely fokozottan támaszkodik az emberi értékekre. Mi, szociális szakemberek megpróbálunk egyfajta egyensúlyt teremteni az emberek képességei és szociális helyzete között.¹¹⁶

A szociális munkások az elméleti ismeretek indokolt spektrumát alkalmazzák munkájuk során. Ez nagy segítségükre van a problémák értelmezésében, a készségfejlesztésben és a stratégiatervezésben egyaránt. A tudás, amit használnak, igen széles skálán mozog. Ugyanakkor, amikor egy – egy bizonyos klienscsoporttal vagy problémahelyzettel állnak

¹¹⁴ Woods, Ronald (1992) 35-36. p.

¹¹⁵ Gosztonyi Géza – Pik Katalin (1998): A szociális munka szótára. Budapest, Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete, Grafit Kiadó, 143. p.

¹¹⁶ Woods, Ronald (1992) 37. p.

szemben, akkor ezt a tudást le kell tudniuk szűkíteni, vagyis szelektálniuk kell. Morales és Sheafor (1989) ötszintű sémája az általánostól az egyedi felé mozog.

A szociális szakember közbenjárásával segített személyt a szociális munkában kliensnek nevezzük.¹¹⁷ Pincus és Minahan (1973) nyomán a kliensrendszer az az egyén, család, csoport, illetve közösség, amellyel a szociális munkások közvetlenül foglalkoznak.¹¹⁸ A szociális munkás egy komplex „feladatcsomagot” kap, amely magában foglalhat több különböző kliensrendszert a korábban említettekből.

Mivel a szociális munkások közvetlenül emberekkel foglalkoznak az ismeret önmagában nem elegendő a problémamegoldáshoz. A kompetencia sokkal többet rejt magában, mint az elméleti tudás birtoklását, hiszen egy kompetens szakembernek tudnia kell, hogyan kell alkalmaznia a gyakorlatban ezeket az ismereteket. Ehhez azt is hozzá kell tennünk, hogy csupán készségek nem garantálják a kompetenciákat.

A szociális munka olyan szakma, amelyet sokan nem tekintenek igazi hivatásnak, legalább is nem olyan értelemben, ahogy a társadalomtudósok határozzák meg ezt a fogalmat.

Egy összetett és dinamikusan változó társadalomban néha akadályok gördülnek az egyén irányába, melyek megnehezítik az egyén integrálódását. A szociális munka feladata, hogy az egyén irányába gördülő akadályokat megszüntesse, és szabaddá tegye az utat az egyén számára a fejlődés felé.

A szociális munkát úgy is szoktuk értelmezni, mint problémamegoldó folyamatot. A problémamegoldás az a mód, ahogyan a szociális munkások és ügyfeleik működésbe hozzák a közvetítést.¹¹⁹

Werner Boehm (1958) definíciója alapján a szociális munka célja, hogy növelje az egyének társadalmi funkcióképességét, olyan cselekvés révén, amelyek középpontjában az egyén és a környezete közötti kölcsönhatás van.

Bartlett megfogalmazása alapján a szociális munkások egyensúlyt próbálnak teremteni az egyének problémamegoldó képessége és a környezet követelményei között.¹²⁰

A szociális munkások tradicionálisan esetmunkásoknak, csoportmunkásoknak, és közösségsszervezőknek tekintették magukat. Martin Rein (1970) szerint a társadalmi

¹¹⁷ Soós Zsolt (2005) 12. p.

¹¹⁸ Woods, Ronald (1992) 42. p.

¹¹⁹ Roberts Compton, Beulah – Galaway, Burt (1984): A szociális munka természete. In: Hegyesi Gábor – Talyigás Katalin (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata I. kötet. Általános szociális munka. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest 2004. 71. p.

¹²⁰ Robert Compton, Beulah et al. (1984) 73. p.

változásnak a közösségsszervezéssel és az egyén életében bekövetkező változásnak a szociális estmunkával való összekapcsolása leegyszerűsíti a szociális munkát. Az egyes emberekkel folyó munka ugyanis irányulhat a társadalmi normák megváltoztatására, a csoportokkal végzett munkával pedig az egyes embereknek segítünk a jelenlegi helyzetéhez való alkalmazkodásban.¹²¹

A fentebb tárgyalt definíciók ugyan már adnak némi képet a szociális munka természetéről, ám ez a megközelítés csak az érem egyik oldala. Gondoljunk csak arra, hogy valamilyen probléma megelőzése sokkal egyszerűbb, és pénztárca kímélőbb megoldás, mint a később kialakult problémák célzott kezelése.¹²²

Soós Zsolt (2005) szerint a preventív jellegű intervenciók átnyúlnak a szociálpolitika, a foglalkoztatáspolitiká, az egészségpolitika, és az oktatás irányába, vagyis nem csak a szociális munka területére korlátozódnak.

Ebből kifolyólag megállapíthatjuk, hogy a szociális munka gyakorlatára egyszerre jellemző a prevenció, és a korrekció, így egyszerre törekszik a problémahelyzetek kialakulásának megelőzésére, és a jelentkező gondok megoldásához való hozzásegítésre.

Fontos megjegyeznünk, hogy nincsen minden esetben lehetőség arra, hogy egy problémahelyzetet teljes mértékben meg tudjunk oldani. Vannak olyan esetek, amikor csak a problémák enyhítésében tudunk szerepet vállalni. A segítő szakember nem vállalhatja magára a kliens problémáit, nem ő oldja meg a problémát. A segítő mintegy „katalizátor” szerepet tölt be a segítő kapcsolatban. Ezt támasztja alá a szociális munka egyik legfontosabb jelmondata is, mely így hangzik: „Nem halat kell adni az éhezőknek, hanem meg kell tanítani halászni.”¹²³

A szociális munkában definiált célok megvalósítása közben a szociális munkás direkt és indirekt módon avatkozhat be a segítségre szoruló életébe.¹²⁴

Akkor beszélhetünk direkt beavatkozásról, ha a szakember folyamatos kapcsolatban áll a klienssel, vagyis a két fél között közvetlen interakció van.

Amennyiben a szakember és a kliens között nincs közvetlen, állandó kapcsolat, úgy indirekt beavatkozásról van szó.

¹²¹ Robert Compton, Beulah et al. (1984) 74. p.

¹²² Soós Zsolt (2005) 13. p.

¹²³ Soós Zsolt (2005) 15. p.

¹²⁴ Soós Zsolt (2005) 15. p.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a szociális munka olyan hivatás, amely:

- egyének, családok, csoportok, és közösségek részére nyújt segítséget problémáik, gondjaik megoldásában,
- hosszú távú célja, hogy a segített kliensek a későbbiekben képessé váljanak a problémáik önálló, saját természetes támaszaik segítségével történő megoldására,
- egyszerre érvényes rá a preventív és korrekciós jelleg, ahol direkt és indirekt módszerekkel egyrészt hozzájárulunk a problémamegoldáshoz, másrészt lehetőség szerint törekszünk a probléma kialakulását megelőzni.¹²⁵

A mai napig vitatott, hogy a szociális munka tudománynak vagy csak gyakorlati tevékenységnek tekinthető- e. Vannak, akik azt vallják, hogy a szociális munka nem tekinthető önálló tudományterületnek, amely feltételezésnek vannak érvei, és ellenérvei is. Az önálló tudományosság mellett szóló érvek szerint a szociális munka azért tekinthető önálló diszciplínának, mert:

- önálló elméleti rendszerezése van, önálló irodalmakkal, emellett a szociális szakembereknek saját tudományos folyóirataik vannak,
- képviselőinek többségét a világban mindenhol a felsőoktatásban végzik,
- olyan nemzetgazdasági ágazatot alkot, ahol több millió ember sorsáról döntenek.

Mivel a szociális munka középpontjában az ember és az emberi kapcsolatok állnak, így a társadalomtudományok körébe tartozó tudomány. Ezen kívül hozzá kell tennünk, hogy a szociális munka, mint tudomány elméleti alapjait nagyrészt más tudományokból vette át, különösen a pszichológiából, a jogból, és a szociológiából merít. A szociális munka - mint tudomány, és mint tevékenység - a szociálpolitikához kötődik legszorosabban.

A tudományosság mellett érvek ellenére megjegyzendő, hogy a szociális munka valóban gyakorlatorientált, alkalmazott tudományterületként fogható fel.¹²⁶

¹²⁵ Soós Zsolt (2005) 19. p.

¹²⁶ Soós Zsolt (2005) 20. p.

2. számú melléklet: Szociális munka Magyarországon

Az államszocializmus idején – Észtországhoz hasonlóan – a szociálpszichológia, a szociológia, és más társadalomtudományok nagyon veszélyes területek voltak.

A kormányzat tagjai egyetlen területről vélték, hogy nem válik az ország kárára. Ez a terület az óvoda volt, így nem jelentett gondot, hogy a modern pszichológiai irányzatok képviselői, mint Mérei Ferenc, állítják össze az óvodai programot.

A kommunizmus lazább időszakában, az 1960 – as évek végén kezdődött el a nevelési tanácsadó intézmények kialakulása. Így Hoffman Gertrúdnak köszönhetően hamarosan létrejött az első nevelési tanácsadó Budapest II. kerületében. Ezekben az intézményekben elsődlegesen pszichológusok dolgoztak, de jelentős volt az egyéb határtudományok képviselőivel való együttműködés is.¹²⁷

A nevelési tanácsadókon belül 1972-ben kialakult a családgondozói munkakör. Az ezt a szerepet betöltő szakemberek a problémákkal küzdő óvodás, és kisiskolás gyermekek családjaiknak nyújtott támogatást. A munka metodikai sajátosságai, és feladatai alapján a komplex családgondozói szociális munkát jelentette, ezért 1972. a szociális munka újjászületésének éve is.¹²⁸

Önálló családgondozói képzésben való részvételre ekkor még nem volt lehetőség, a családgondozókat pedagógusi végzettséggel alkalmazták. A családgondozók munkájának támogatására az 1980-as években útjára indult egy szakmai lap, a Családgondozói Műhely.¹²⁹ Az első szociális asszisztensi képzés 1989-ben kezdődött el Budán, egy pszichoterápiás intézetben. A kétéves képzés során az iskola törekedett a főiskolai színvonalú oktatás biztosítására.

A szociális munka újjáéledésében másik jelentős irány volt az 1979-ben létrehozott Szegényeket Támogató Alap, a SzETA. A szervezet létrehozásának ötlete, és kivitelezése Solt Otília nevéhez fűződik. Az Alap segítette a rászorult, alacsony jövedelemmel rendelkező családokat, időseket, munkaképteleneket.¹³⁰

Ezt követően kezdtek el kialakulni a családsegítő központok, melyek közül az első Budapesten, a Terézvárosban jött létre, Gosztonyi Géza vezetésével. Ekkor még a

¹²⁷ Pik Katalin (2001): A szociális munka története Magyarországon (1817-1990) Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 2004. 339. p.

¹²⁸ Pik (2001) 340. p.

¹²⁹ Pik (2001) 343. p.

¹³⁰ Pik (2001) 347. p.

jelentésekben családvédelmi központoknak, illetve családgondozó állomásoknak nevezték ezeket az intézményeket. Feladatuk kétirányú volt: családgondozói – szociálpolitikai, és mentális – egészségügyi. Ezekben az intézményekben a segítségnyújtás több formája is jelen volt: eseti munka, csoportmunka és pénzsegély.

A szociális szakma történetének ezen időszakában szociális munkás volt az, aki ars poeticája szerint annak mondta magát. A családsegítőkben az értelmiségi pályák szinte mindegyike képviseltette magát: jogász, szociológus, történész, orvos. Ekkor vált egyre fontosabbá, hogy szükség van a szociális munkások speciális képzésére, olyan képzésre, amely oklevelet nyújt.

A szociális munkások egyetemi szintű képzése az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Intézetében a Szociálpolitikai Tanszéken kezdődött el. A szakalapítás és oktatás Ferge Zsuzsa nevéhez fűződik.

A szociális szakma fogalmát 1990-ben határozták meg, amikor is a képzési tervről egy dokumentum kiadására került sor. A dokumentum szerint a szociális szakma olyan gyakorlati tevékenység, amely egyetemi- főiskolai szintű képzéssel alátámasztott. Ezáltal az általános szociális munkás egyéneknek, családoknak, csoportoknak, és közösségeknek nyújt megfelelő támogatást problémáik megoldásában.¹³¹

¹³¹ Pik (2001) 355. p.

3. számú melléklet: Szociális munka Észtországban

A szociális munka kapcsolatban van az emberek megküzdő képességének növelésével, és elismert a szociális munka preventív funkciója. Habár a mai szociális munka nagyrészt biztosítja a szociális segítségnyújtást, de a kliensek és az őket ért környezeti változások kevés figyelmet kapnak.

Észtországban az 1991-től, a függetlenség visszanyerése után kiemelten fontos területté vált kiépíteni a szociális munkát, a szociális ellátásokat. A szovjet rezsim alatt a szociális munka és a szociális munkások nem kapták meg a szükséges figyelmet. A hivatalos kommunista ideológia szerint a szociális problémáknak rejtve kellett maradniuk, hiszen az élet a Szovjetunióban volt a legjobb a világon.

A szociális munkások nem részesülhettek specializációban, feladatuk szakszervezeti munkások, párttagok, és tanárok által volt biztosítva.¹³²

Nagymértékű változás az 1990-es években következett be, amelyek hatással voltak a szociális életre, sor került az észti társadalom fejlesztésére. A fogalom, mint szociális munka, és szociális munkás újra felfedezetté vált Észtországban.

A szociális munka bármely tevékenységi területein a sikernek volt néhány előfeltétele. Az egyik legfontosabb dolog a professzionalizáció elindítása, annak alapos előkészítése volt. A szociális munka, mint foglalkozás megköveteli a specializált egyetemi képzést, amely teoretikus tudáson, és praktikus készségeken alapul. A speciális tudás speciális képzésen alapul, habár szem előtt kell tartanunk, hogy a szociális munka, mint foglalkozás állandóan változik, nincs abszolút tudás a kezünkben.¹³³

A tevékenység változó jellege megköveteli a szociális munkás reflexióit, akinek képesnek kell lennie értékelni saját munkáját, ez az alapja a tapasztalatokból való tanulásnak. A magasabb képzési szint a magasabb szakmai identitást és hozzáértést jelenti.

Az 1930-1940-es években létrehozott különböző alapítványok foglalkoztak jóléti szolgáltatásokkal, felnőtteknek és fiataloknak egyaránt. Ezek közül a legjelentősebbek az Észti Vöröskereszt, az Észti Gyermekjóléti Unió, és az Észti Női Unió Egyesület voltak.

¹³² <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

¹³³ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

A szociális segélyezés gyakorlati megvalósítása számos szempontból a nők vállán pihent, akik a nyugati országokban szereztek képzettséget, és bővítették tudásukat. ekkor jelent meg először az igény a képzett szociális munkások iránt. A Háztartástan Intézet - melyet 1935-ben alapítottak – kezdte el először szociális segítők képzését. A képzés a szociálpedagógiai megközelítést hangsúlyozta, amely széles körben elterjedt volt Közép – Európában.¹³⁴

Az intézményt az Észti Női Unió támogatta, de az oktatók fizetését az állam biztosította. A végzett szociális segítők megyei és városi önkormányzati hivatalokban, oktatási intézményekben, fiatalok szervezeteiben, gyermekjóléti központokban, árvaházakban, kórházakban, valamint idősök otthonaiban helyezkedhettek el. Az első diplomás évfolyam még a II. világháború kitörése előtt elkezdhette munkáját. Később számos változás következtében a szociális munkásokat képző intézmény bezárt.

A kommunizmus idején az egész szociális támogatórendszer az új elvek szerint szerveződött át. és alá volt rendelve a központi vezetésnek. A gyermekek és anyák jólétének prioritását helyettesítette a háborús veteránok, és mozgáskorlátozottak védelme, a nyugdíjasok életének megszervezése. A szociális biztonság intézményei nagyobb városokban jöttek létre, és a klienseknek ezekhez kellett fordulniuk segítségért. A támogatás, és a segítség messze volt elérhető, és megfelelő színvonalú.

Az 1970-1980-as években volt némi észrevehető változás. Ebben a periódusban az emberek motiválttá váltak a munkára, és különböző kényelmi intézkedések, elismerés által támogatták, hogy meg tudjanak küzdeni a problémákkal. A pártszervezetek a személyi osztályokkal közösen vállalták a felelősséget a szociális támogatásért, és ők döntötték el, hogy kik a kedvezményezettek. Ezen időszak alatt az volt a cél, hogy biztosítva legyenek az alapvető háztartási cikkek, televízió készülékek, utazási utalványok, autók. Ez volt a módszer az emberek stimulálására, hogy dolgozzanak.

A szociális segítségnyújtásban fontos szerepet játszó intézmények – árvaházak, idősotthonok, fogyatékkal élők iskolái – sorra bezártak. Az ezekben az intézményekben levő emberek nem léteztek a társadalom számára, el voltak rejtve. Így több generáció nőtt fel úgy, hogy egész élete során nem látott fogyatékkal élő embert.

¹³⁴ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

Ebben az időszakban jellemző volt, hogy a szociális munkát más határtudományok képviselői végezték, úgy, mint orvosok, tanárok, jogászok, pszichológusok, és óvónők. Ezekben az években nem volt semmilyen speciális képzés a szociális munka területén.¹³⁵

A függetlenség visszanyerését követően Észtorszáiban reformok kezdődtek minden területen. A szociális ellátórendszer jelentősen megváltozott. A szociális támogatások megszervezése a helyi önkormányzatok fennhatósága alá került.

Egyetértés volt abban, hogy egy teljesen különböző szociálpolitikára, és szociális munkára van szükség. Ennek mentén az emberek kezdték megérteni a következetes, alapos, és speciális szociális munka jelentőségét. Különböző faktorok befolyásolták a szociális munka tartalmát és feltételeit az elkövetkezendő években: új törvények és új irányok születtek. Az új szociálpolitikai irányadó nézet az Európai Unióból jött.

Az 1990-es években szociális munkás, és szociális tanácsadó munkahelyeket hoztak a létre a helyi önkormányzatoknál. A professzionálisan képzett szakemberek hiánya miatt volt szakszervezeti embereket alkalmaztak orvosi vagy óvónői végzettséggel. Mivel ők nem tudtak adekvátan részt venni a problémamegoldó folyamatban, így a társadalom részéről megfogalmazódott az újabb igény a szociális szakemberek képzésére.

A tudományos képzés 1991-ben a Tallin-i Egyetemen, majd rá következő évben a Tartu-i Egyetemen vette kezdetét.

A szociális munka, mint fogalom 1995 óta használatos Észtorszáiban, amikor a Szociális Jóléti törvény hatályba lépett. Ebben a törvényben definiálva van a szociális munkás, mint olyan személy, aki felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Malvet és Mikkola rámutat arra, hogy a szociális munka egy szakmai cím, nem pedig egy foglalkoztatottsági helyzet, amely azt jelenti, hogy a szociális munkás az egészségügy, az oktatás, és a jogvédelem rendszerében is dolgozhat.¹³⁶

Az 1991-ben a Tartu-i Egyetem Tanácsa létrehozta a Történelem Kar Szociológia Tanszékét. Az oktatók főleg a szociológia és a pszichológia tudományterületének jeles képviselői voltak. Az első diákok Bachelor diplomájukat 1994-ben szerezték meg.

¹³⁵ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

¹³⁶ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

1997-től a szociális munkás pályára vállalkozó diákok körében bevezették a korhatárt, amelynek értelmében csak 22 éves, vagy attól idősebb diákok jelentkezését fogadták el. Ezt az a feltételezés indokolta, hogy a középiskolából éppen csak eltávozott diák nem elég érett ehhez a szakmához.

1998-tól lehetővé vált a specializáció két iránya. Így választhattak a hallgatók, hogy szociális tanácsadók szeretnének lenni, akik a kliensek személyes problémáinak megoldásában nyújt segítséget, vagy szociális rendezők, akik a helyi önkormányzatokban, és más állami hivatalokban dolgozhatnak. Utóbbi szakirány megköveteli az alapos ismereteket a szociálpolitika területéről, amely magában foglalja a szociális juttatások, a nyugdíjak, az oktatásszervezés, a munkaerőpiac, és az egészségbiztosítás ismereteit.

A Tartu-i Egyetemen 2001-ben új szakot indítottak, mely a „szociológia, szociális munka, és szociálpolitika” nevet viseli. Az új szak nyújtotta képesítés megszerzése 3 évet vesz igénybe és 120 kreditpontot ér. Az ennek a szaknak megfelelő Master diploma megszerzésért két évet kell tanulni, amely kiegészíti az alapképzést, és amelyben a hangsúly a szakmai alkalmasságon, a készségek fejlesztésén, és a hallgatók tudományos ismereteinek hatékony elsajátításán van.¹³⁷

A jövőre vonatkozóan fontos lenne egy munkahelyi szervezet a szociális munkásoknak, ahol közösen fontos kérdéseket beszélhetnének meg. Egy ilyen egyesület létrehozása nagy lépés lenne a szociális munkások identitása, és szakmai fejlődése érdekében.¹³⁸

¹³⁷ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>

¹³⁸ <http://www.socwork.net/sws/article/view/213/473>